

Έκδοσις Πανελληνίου Ιερού Ιδρύματος
Ευαγγελιστρίας Τήνου
Οκτώβριος 2005

του κ. Μιχαήλ Χούλη, Θεολόγου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αγαπητοί φίλοι και φίλες,

Παραδίδουμε στη δημοσιότητα μια πλήρως κατατοπιστική συζήτηση που έλαβε χώρα στο Ραδιοφωνικό Σταθμό της Ιεράς μας Μητροπόλεως, μεταξύ του αξιέπαινου στελέχους του Σταθμού μας, κας Αργυρένιας Παραμάνη, και του κ. Μιχαήλ Χούλη, συνεργάτη μας σε θέματα αιρέσεων και παραθρησκειών. Η συζήτηση αυτή, που αφορά το πρόσωπο και το έργο του Θεανθρώπου Ιησού, με ορισμένες προσθήκες και συμπληρωματικά στοιχεία που υπέστη, παραδίδεται στο ευρύ κοινό προς ενημέρωση και πνευματική οικοδομή.

Ορισμένοι, ακόμη και χριστιανοί δυστυχώς, διαβάζοντάς την θα ανακαλύψουν ότι αγνοούν βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του Κυρίου. Και σ' αυτό έγκειται η προσπάθειά μας και η συμβολή μας.

Για εμάς τους χριστιανούς ο Ιησούς Χριστός είναι ο Υιός του Θεού ο Μονογενής, που όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου *«ενηνθρώπισεν, ίνα ημείς θεοποιηθώμεν»*.

Γεγονός παραμένει πάντως πως μιλάμε γι' Αυτόν πολλές φορές σαν να είναι μια αντικειμενική και ψυχρή αλήθεια, σαν να είναι μια ιδεολογία, απ' αυτές που έχουν κατακλύσει τον σύγχρονο κόσμο και μέσα στις οποίες ο σημερινός άνθρωπος παραπαίει αναζητώντας την λύτρωση.

Κάποιοι τον θεωρούν σαν έναν επαναστάτη κοινωνικό, σαν έναν ηθικό και μέγιστο φιλόσοφο ή έναν ιδρυτή θρησκείας και μόνο.

Ορισμένοι χριστιανοί, ακόμη, δεν στάθηκαν ποτέ να εμβαθύνουν στο μυστήριό του και να του απευθύνουν από τα βάθη της καρδιάς τους τα ερωτήματα:

- «Ποιος είσαι Κύριε;».
- «Τι σχέση επιζητείς να έχεις μαζί μου;».
- «Ποια είναι η αξία σου και ποιο το όφελός μου από την συναναστροφή μου μαζί σου;»
- «Είσαι αυτός που περιγράφουν τα ευαγγέλια ή η αληθινή μορφή σου χάθηκε στο διάβα των αιώνων;».
- «Είσαι ο Θεός μου που σε σένα βρίσκω το απάγγιο λιμάνι της ειρήνης, βρίσκω σε σένα τα υψηλότερα ιδανικά της ζωής, την αγάπη που ψάχνω σε κάθε στροφή του δρόμου μου ή επισκέπτομαι την εκκλησία σου από συνήθεια και γιατί έτσι με έχουν διδάξει οι γονείς και το περιβάλλον μου;».

Αυτά και άλλα ερωτήματα οφείλουν να απαντηθούν συνειδησιακά από κάθε πιστό χριστιανό σήμερα.

Η εποχή μας, με τις τόσο ραγδαίες εξελίξεις, την ακόρεστη χρήση της τεχνολογίας, την παγκοσμιοποιημένη αγορά ιδεών και θρησκειών, την συγχώνευση παραδόσεων, πολιτισμών και «αληθειών» απαιτεί ξεκάθαρες απαντήσεις.

Δεν μπορούμε να ζούμε δηλαδή μόνο συναισθηματικά πλέον την πίστη μας, αλλά απαιτείται εγρήγορση σε όλους τους τομείς της εκκλησιαστικής μας ζωής. Τόσο στη λαγάρη γνώση της θεολογικής αλήθειας, όσο και στην μυστηριακή ζωή και την αγνή και άδολη πράξη.

Διαφορετικά, το πρόσωπο του Κυρίου θα παραμένει συνεσκιασμένο, σκοτεινό και απλησίαστο. Δεν θα έλκει αγαπητικά τις διψασμένες ψυχές που επιζητούν να ξεδιψάσουν από τον «ποταμό ύδατος ζώντος» που παρέχει και τελικά οι κάθε μορφής αποκρυφιστικές και αιρετικές ιδέες θα καλύπτουν μέσα σε πολλούς την αλήθειά Του.

Θα παραμένει ως πλανώμενη ιδεολογική σύλληψη, έστω η ανώτερη και ωραιότερη, όχι όμως ο υπέρ των ανθρώπων την ψυχή αυτού θύσας, υπέρ της του κόσμου δηλαδή ζωής και θέωσης.

Ας εντρυφήσουμε λοιπόν, με την ευκαιρία αυτή, περισσότερο στην ουσία της πίστης μας. Και ας εμβαθύνουμε στο πρόσωπο της αγάπης Του.

«Νυν καιρός ευπρόσδεκτος, νυν ημέρα σωτηρίας».

Το αύριο μας διαφεύγει, το παρελθόν έχει περάσει ανεπιστρεπτί και αισθανόμαστε ότι ζούμε μόνο σε μια υπαρξιακή στιγμή, που είναι η κλωστή της σωτηρίας μας.

Ας φροντίσουμε να μην σπάσει. Για εμάς και τα παιδιά μας. Στα οποία οφείλουμε να παραδώσουμε έναν πνευματικό κόσμο καλύτερο, ανώτερο, κόσμο αγάπης και αληθινότερο.

Ας απαντήσουμε θετικά στην «απορία» του Θεανθρώπου, όσο ακόμη μας συναναστρεφόταν στη γη: *«Άραγε, όταν θα ξαναέρθει ο Υιός του Ανθρώπου θα εύρει την πίστη πάνω στην γη;»*

Διότι σκοπός μας είναι να γίνουμε πολίτες της βασιλείας Του, οικοδομώντας τον νέο κόσμο της Τριαδικής Χάρης του, μέχρις ότου ο Κύριος της Δόξης «μορφωθεί πλήρως εν ημιν».

Έγγραφα εν τω Επισκοπείω την Κυριακήν 19^η Ιουνίου του σωτηρίου έτους 2005,
αφιερωμένη στην Αγίαν Πεντηκοστήν

Με τις πατρικές μου ευχές, Ο Μητροπολίτης Σύρου και Πρόεδρος της Διοικούσης Επιτροπής του Π.Ι.Ι.Ε.Τ.

Δωρόθεος ο Β΄

Ιησούς, ο Χριστός

(στην Αγία Γραφή και στην Ζωή της Εκκλησίας)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Πρόλογος
- Η ιστορική γέννηση του Χριστού.
- Η εορτή των Χριστουγέννων
- Η ακριβής χρονολογία της γεννήσεως του Θεανθρώπου
- Το μυστήριο του Ιησού Χριστού
- Οι αποδείξεις για την θεότητα του Χριστού
- Η Καινή Διαθήκη αναγνωρίζει τον Ιησού Χριστού ως Θεό
- Ο Χριστός είχε σαφή συνείδηση ότι ήταν Θεός
- Οι δήθεν «μειωτικές εκφράσεις» της Καινής Διαθήκης για τον θεάνθρωπο
- Ο Θεός είναι Αγία Τριάδα
- Πού βρίσκεται το αλάθητο στην Αγία Γραφή
- Η εμφάνιση του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη ως σκληρού και βίαιου
- Η αξία της Παλαιάς Διαθήκης
- Η γνησιότητα των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης
- Οι δήθεν θεάνθρωποι στις παραδόσεις άλλων θρησκειών
- Οι προφητείες για τον Χριστό στην Παλαιά Διαθήκη
- Γιατί οι προφητείες περί Μεσσία μπορούν να αποδοθούν μόνο στον Χριστό
- Ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος ως προφήτης
- Η αξιοπιστία των Ευαγγελίων
- Τα «αδέλφια» του Ιησού Χριστού στα Ευαγγέλια
- Η αναξιπιστία του «Κώδικα Ντα Βίντσι»
- Τα «γνωστικά ευαγγέλια»
- Τα θαύματα του Κυρίου
- Το βαθύτερο νόημα από την μελέτη της Αγίας Γραφής
- Οι «λογικές αποδείξεις» περί αναστάσεως του Ιησού
- Τι είναι ο άδης
- Γιατί χρειάστηκε να κατέβει ο Χριστός στον άδη
- Πώς μετράμε τις τρεις ημέρες του θανάτου του Χριστού
- Γιατί η ανάσταση έγινε ημέρα Κυριακή
- Γιατί δεν εμφανίστηκε ο αναστημένος Χριστός στους εχθρούς του ή τους σταυρωτές του, παρά μόνο στους μαθητές Του
- Η «Ανάσταση των νεκρών» έχει την ίδια έννοια με την «Αθανασία των ψυχών»;
- Η έννοια της Εκκλησίας
- Πώς οι σημερινοί Έλληνες βιώνουν το Πάσχα
- Πώς πρέπει να συμμετέχουμε ως χριστιανοί στα πάθη και την ανάσταση του Χριστού
- Επίλογος

ΙΗΣΟΥΣ, Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

Αγαπητοί φίλοι του σταθμού μας, βρίσκεται σήμερα μαζί μας ο θεολόγος κ. Μιχαήλ Χούλης, με τον οποίον θα συζητήσουμε τον Χριστιανισμό στην ουσία του, δηλαδή θα πλησιάσουμε την ίδια τη μορφή του Χριστού, τις προφητείες που τον αφορούν και την ανάστασή του και θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις ιστορικές και θεολογικές για το πρόσωπό του.

κ. Χούλη, σας καλωσορίζουμε στον Σταθμό μας.

Επιτρέψτε μου σαν εισαγωγή στη συζήτησή μας να σας ρωτήσω για την ιστορική γέννηση του Χριστού. Να μας πείτε δηλαδή αν υπάρχουν πραγματικές μαρτυρίες για την γέννησή του.

Ευχαριστώ και εγώ με τη σειρά μου που με καλέσατε στον σταθμό σας.

Να πω εξ αρχής ότι, ιδιαίτερα σήμερα, ειδωλολάτρες, αποκρυφιστές και αιρετικοί, επιτίθενται με λύσσα εναντίον της αλήθειας του Τριαδικού Θεού και της χριστιανικής πίστεως. Οι παραθρησκείες μάλιστα έχουν αναπτυχθεί σε ολοκληρωμένα αντιχριστιανικά συστήματα. Γι' αυτό οφείλουμε ως ορθόδοξοι χριστιανοί να γνωρίζουμε τι να απαντάμε σε πολλές επιθέσεις τους ή να τους βοηθήσουμε να γνωρίσουν την αλήθεια.

Όσον αφορά τώρα τη γέννηση του Χριστού, που ορισμένοι αμφισβήτησαν ακόμη και την ιστορική του ύπαρξη τον περασμένο αιώνα, κυρίως Γερμανοί, έχουμε να πούμε ότι εκτός από τους τέσσερις ευαγγελιστές (Ματθαίο, Μάρκο, Λουκά και Ιωάννη), οι οποίοι έγραψαν τα πιο υπέροχα κείμενα όλων των εποχών, και μίλησαν για τη ζωή και το έργο του Θεανθρώπου ως αυτόπτες και αυτήκοι μάρτυρες, πληροφορίες για το βίο και τη δράση του Ιησού έχουμε και από τους Εβραίους ιστορικούς Ιώσηπο και Φίλωνα, από τους Ρωμαίους συγγραφείς Τάκιτο και Σουετώνιο, από τον Πλίνιο τον νεώτερο, αλλά και από το εβραϊκό Ταλμούδ, που είναι συλλογή εβραϊκών βιβλίων με διδαχές διαφόρων ραββίνων - διδασκάλων του Ισραήλ, και περιέχει ειδήσεις του 1^{ου} και 2^{ου} αιώνα (Νικολάου Γ. Νευράκη: «Ο Χριστός και ο καινούριος κόσμος του Θεού», Αθήνα 1989).

Ο Ιώσηπος (37-100 μ.Χ.) αναφέρει γι' Αυτόν ότι υπήρξε διδάσκαλος των ανθρώπων, όχι απλός σοφός άνθρωπος αλλά υπερφυσικών ενεργειών δημιουργός, ότι τράβηξε προς τον εαυτόν Του Ιουδαίους και Έλληνες και πως, αν και καταδικάστηκε σε θάνατο επί Ποντίου Πιλάτου, η κίνηση των χριστιανών δεν εξαλείφθηκε.

Ο Τάκιτος (55-120 μ.Χ.) γράφει για τον διωγμό του Νέρωνα κατά των χριστιανών και πως ονομάστηκαν έτσι από «κάποιον Χριστόν». Αυτός καταδικάστηκε, μας λέγει, από τον Πόντιο Πιλάτο επί βασιλείας Τιβερίου Καίσαρος.

Ο Σουετώνιος (75-145 μ.Χ.) αναφέρεται και αυτός στον εμπρησμό της Ρώμης και ακόμη στην εξορία των χριστιανών από την Ρώμη επί Κλαυδίου αυτοκράτορος με

αφορμή ταραχές εξαιτίας κάποιου « Χρηστού» (Chresto).

Ο έπαρχος Βιθυνίας Πλίνιος (62-113 μ.Χ.) μνημονεύει την λατρευτική προσκύνηση του Χριστού από τους χριστιανούς στην εποχή του και στην περιφέρειά του (Μικρά Ασία, 111-113 μ.Χ.), γράφοντας στον αυτοκράτορα Τραϊανό ότι αποδίδουν λατρεία στον Χριστόν ως εις Θεόν.

Υπάρχει και η μαρτυρία του Σαμαρείτη Θαλλού (1^{ος} αι. μ.Χ.), ο οποίος προσπαθεί να ερμηνεύσει ως έκλειψη τον σκοτισμό του ηλίου κατά την σταύρωση του Χριστού και που σαφώς αποδεικνύει βέβαια ότι όχι μόνο υπήρξε ο Ιησούς, αλλά και ότι σταυρώθηκε.

Τέλος, στις *Ιουδαϊκές Πηγές* αναφέρεται η δράση του Χριστού στην Παλαιστίνη και υπάρχουν πολλές μαρτυρίες στις παραδόσεις τους γι αυτόν, αλλά με αρνητική σημασία. Δηλαδή παρουσιάζεται ο Χριστός άλλοτε να είναι μάγος, εξαπατητής και λαοπλάνος και άλλοτε να είναι σοφός και θαυματουργός και πως καταδικάστηκε σε σταυρικό θάνατο διότι ήταν απατεώνας. Ακόμη όμως και οι μαθητές του, διασώζεται στην ιουδαϊκή φιλολογία, μπορούσαν να κάνουν πολλά θαύματα και θεραπείες στο όνομά Του (*Ιακώβου Πηλιλή, επισκόπου Κατάνης, Ο Ιησούς Χριστός, Αθ. 1998*).

«Καρδιακές» μαρτυρίες επίσης για την ύπαρξη του Ιησού Χριστού αποτελούν τα μαρτύρια και οι δολοφονίες των αγίων της αρχαίας Εκκλησίας από το πολιτικό και θρησκευτικό κατεστημένο, που υπολογίζονται και με τους διωγμούς σε 11.000.000. Αυτοί κατέθεσαν την σπουδαιότερη μαρτυρία για την ύπαρξή Του, αφού ως αναγεννημένοι χριστιανοί τον γνώριζαν εσωτερικά και δέχθηκαν να θυσιάσουν γι' Αυτόν (*επισκόπου Αχελώου Ευθυμίου, : «Αθώος», εκδ. Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος, β' έκδοση, Αθήνα 1996*).

Πάντως τα Χριστούγεννα δεν τα γιόρταζαν οι πρώτοι χριστιανοί, έτσι δεν είναι;

Τους πρώτους αιώνες μ.Χ. είναι γνωστό ότι οι χριστιανοί δεν γιόρταζαν τα γενέθλια των αγίων και μαρτύρων της πίστεως (ούτε οι Ιουδαίοι γιόρταζαν τα γενέθλιά τους), παρά μόνο την ημέρα του θανάτου τους, την οποία ημέρα του μαρτυρίου τους θεωρούσαν και κατ' εξοχήν γενέθλια ημέρα, εφόσον έτσι γεννιόντουσαν οι για τον Χριστό σφαγέντες στον νέο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Γι' αυτό και η πρώτη Εκκλησία δεν εόρταζε τα Χριστούγεννα, αφού σημαντική εορτή ήταν ο θάνατος και η ανάσταση του Θεανθρώπου. Άλλωστε δεν υπήρχε συμφωνία καθορισμού του έτους ελεύσεως του Κυρίου στη γη για πολλά χρόνια.

Για τέσσερις αιώνες τα Χριστούγεννα γιορτάζονταν μαζί με την Βάπτισμα του Χριστού, στις 6 Ιανουαρίου. Επειδή θεωρήθηκε ότι 6 Ιανουαρίου πλάσθηκε ο Αδάμ, ο πρώτος άνθρωπος. Από τον 4^ο αιώνα και μετά, ως ημερομηνία εορτασμού των Χριστουγέννων καθιερώθηκε η 25^η Δεκεμβρίου, ημερομηνία που είχε αναφορά και στην γιορτή του αήττητου ήλιου (την οποία είτε η Εκκλησία ήθελε να επικαλύψει

είτε να τελεί τις ιερές συνάξεις της σε περίοδο που οι ειδωλολάτρες ήσαν απασχολημένοι με τις δικές τους συνάξεις) και στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Αφού δηλαδή ο Ευαγγελισμός εορταζόταν στις 25 Μαρτίου, η γέννηση του Θεανθρώπου τοποθετήθηκε εννιά μήνες μετά, στις 25 Δεκεμβρίου.

Έτσι, γύρω στο 340-50 μ.Χ. ο πάπας Ιούλιος ο Α΄ επέβαλε με εγκύκλιο την εορτή των Χριστουγέννων σε περίοδο που βρίσκονταν σε έξαρση οι παγανιστικές τελετουργίες προς τιμήν του θεού Κρόνου, του χειμερινού ηλιοστασίου, του θεού Μίθρα και του ανίκητου Ήλιου. Σε αντιδιαστολή με την τελευταία αυτή γιορτή ονομάστηκε ο Χριστός «*Ήλιος της Δικαιοσύνης*». Στην Ανατολή θεσπίστηκε επίσημα η εορτή των Χριστουγέννων το 376 μ.Χ. και στην Κωνσταντινούπολη το 380 μ.Χ.

Η 25^η Δεκεμβρίου είναι λοιπόν συμβατική ημερομηνία εορτασμού των Χριστουγέννων και εξυπηρετούσε την προστασία των Χριστιανών και τον εκχριστιανισμό των λαών. Πάντως πιστεύεται ότι ο Μεσσίας πρέπει να γεννήθηκε Σεπτέμβριο ή Οκτώβριο και όχι χειμώνα, εφόσον οι βοσκοί στην Βηθλεέμ με τόσο κρύο, παγετό και βροχές δεν θα μπορούσαν να μείνουν στην ύπαιθρο, αλλά στα ειδικά καταλύματά τους (Στράτου Θεοδοσίου -Μάνου Δανέζη: «*Στα ίχνη του Ι.Χ.Θ.Υ.Σ.*», εκδ. Δίαυλος, Αθήνα 2000).

Υπάρχει και άγνοια σε πολλούς για την ακριβή χρονολογία της γεννήσεως του Θεανθρώπου. Τι μπορούμε να πούμε πάνω σ' αυτό;

Σύμφωνα με την Ιουδαϊκή Αρχαιολογία του Ιώσηπου, εβραίου ιστορικού του 1^{ου} αιώνα μ.Χ., η στέψη του Ηρώδη του Μεγάλου, στα χρόνια του οποίου γεννήθηκε ο Ιησούς, τοποθετείται το 38 π.Χ. και ο θάνατός του σε ηλικία 70 ετών, αφού βασίλευσε 34 χρόνια. Επομένως ο θάνατός του συμπίπτει με το 4 π.Χ.

Η χρονολογία αυτή εξάγεται και από μια άλλη πληροφορία που μας δίνει πάλι ο Ιώσηπος, κατά την οποία ο Ηρώδης ο Α΄ πέθανε *μετά από μια έκλειψη Σελήνης και πριν από ένα εβραϊκό Πάσχα*. Αστρονομικά υπολογίστηκε ότι το γεγονός συνέβη το μήνα Νισάν (από 13 Μαρτίου μέχρι και 12 Απριλίου) του 750 από Κτίσεως Ρώμης, δηλαδή του 4 π.Χ. Αφού λοιπόν ο Ηρώδης πέθανε το 4 π.Χ. και από την Κ.Δ. (Ματθ. 2,1) γνωρίζουμε ότι ο Χριστός γεννήθηκε όταν βασίλευε στην Ιουδαία ο Ηρώδης, άρα ο Χριστός γεννήθηκε πριν το 4 π.Χ.

Πότε ακριβώς όμως;

Ο ευαγγελιστής Ματθαίος μας αναφέρει πως ο Ηρώδης ο βασιλέας έβγαλε διαταγή, μετά από πληροφορίες των Μάγων, να φονευθούν τα νήπια της Βηθλεέμ «*από 2 ετών και κάτω*» (2,16), ώστε μέσα σ' αυτά να συμπεριληφθεί και ο Μεσσίας Ιησούς. Επομένως ίσως ο μικρός Ιησούς να ήταν μέχρι και 2 ετών τότε και η γέννησή του να ανάγεται περίπου στο 5 ή το 6 π.Χ. Πρέπει να θυμηθούμε εξάλλου πως όταν οι Μάγοι συνάντησαν τον γεννηθέντα Βασιλέα των όλων, εκείνος ήταν ήδη «*παιδίον*» και όχι βρέφος.

Η χρονολογία αυτή της γεννήσεως (6-4 π.Χ.) συμπίπτει περίπου και με τον «Όρκο Πίστεως» που διέταξε ο Οκταβιανός Αύγουστος, όταν ανακηρύχθηκε 2^{ος} Ιδρυτής της Ρώμης, και όφειλαν οι υπήκοοί του να απογραφούν πληθυσμιακά στην ιδιαίτερη πατρίδα τους (τον τόπο καταγωγής τους). Για το λόγο αυτόν και ο Ιωσήφ και η Μαρία, η αγία οικογένεια, έπρεπε από την Γαλιλαία να βαδίσουν μέχρι την Βηθλεέμ, αφού κατάγονταν από το βασιλικό γένος του Δαβίδ (Λουκ. 2,1-4).

Ο ευαγγελιστής Λουκάς αναφέρει ακόμη ότι τότε ηγεμόνας στην Συρία ήταν ο Κυρήνιος. Τελευταίες έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι πράγματι ο Κυρήνιος συμμετείχε στην διοίκηση της Συρίας στα χρόνια που αναφέρει ο Λουκάς (10-8 π.Χ.) ή ότι ενώ η απογραφή ξεκίνησε από τον Σατουρνίνο (8-6 π.Χ.), ίσως ολοκληρώθηκε από τον Κυρήνιο, γύρω στο 5 π.Χ. Πάντως δεν μπορούμε να είμαστε απολύτως σίγουροι για την ακριβή χρονολογία της γέννησεως του Κυρίου (Στράτου Θεοδοσίου -Μάνου Δανέζη: «Στα ίχνη του Ι.Χ.Θ.Υ.Σ.», εκδ. Δίαυλος, Αθήνα 2000).

Στο σημείο αυτό να σας ρωτήσω, ποιο είναι για μας το μυστήριο του Ιησού; Ποιος είναι πραγματικά ο Χριστός;

Για μας τους χριστιανούς αποτελεί αδιαμφισβήτητη αλήθεια ότι ο Χριστός δεν ήταν ένας ηθικολόγος, δεν ήταν ένας φιλόσοφος. Δεν ήταν ένας κοινωνικός επαναστάτης ή ιδεολόγος ή απλά ένας μεγάλος δάσκαλος. Ήταν και είναι ο Υιός του Θεού, το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος, Θεάνθρωπος. Στο θείο του πρόσωπο, στο πρόσωπο δηλαδή του Λόγου του Θεού, ενώθηκε αρμονικά, ασύγχυτα, αδιαίρετα και αχώριστα η θεία και η ανθρώπινη φύση του. Μόνο έτσι θα μπορούσε να σωθεί και θεωθεί η ανθρώπινη φύση. Ενωμένη δηλαδή μαζί του, αφού με την ανάληψη εξάλλου του Χριστού, η ανθρώπινη φύση βρίσκεται στα δεξιά του Θεού. Απομένει όμως με την άσκηση, την μετάνοια, την ταπείνωση και την αγάπη να ενωθούμε και ως πρόσωπα μαζί του, κατά χάριν, για να μπορέσουμε έτσι να ολοκληρωθούμε και να αγιαστούμε.

Πρέπει ακόμη να πούμε ότι στο πρόσωπό Του συγκεφαλαιώνει ολόκληρη την ανθρωπότητα είτε από Αβραάμ (για τους Ιουδαίους) είτε από Αδάμ (για τους εθνικούς), όπως θαυμάσια καταδεικνύεται αντίστοιχα από τους ευαγγελιστές Ματθαίο και Λουκά. Είναι Εκείνος, ο οποίος εγκαθιδρύει βασιλεία αγάπης, ειρήνης και δικαιοσύνης ως αιώνιος Υιός του Πατρός, στο σώμα Του, δηλαδή στην Εκκλησία Του, που την αποτελούν όλοι όσοι από την αρχή έως το τέλος της ιστορίας πιστεύουν στο πλήρωμα της Θεότητας που κατοικεί μέσα του. Είναι η ενσάρκωση της πραγματικής και οντολογικής Αλήθειας και Ζωής, που ως πηγή ακένωτου, ολοκάθਾਰου ποταμού Χάριτος, εκλύεται από την θεανθρώπινη φύση Του.

Ο ίδιος είναι ταυτόχρονα η αλήθεια και το τέλος της ιστορίας, αλλά και η αρχή του μέλλοντος αιώνας της νέας εν Χριστώ δημιουργίας μετά την αποκατάσταση των πάντων, ο νέος Αδάμ και ο αυθεντικός άνθρωπος της ιστορίας.

Και δεν είναι δυνατόν φυσικά ο Χριστός πάνω από το Σταυρό, στο έσχατο όριο ταπεινώσεως, βασανισμού, πόνου και ψυχοσωματικής αδυναμίας, να μην είναι Θεός, τη στιγμή που τον εκ δεξιών Του κακούργο διαβεβαιώνει: «Σήμερα θα είσαι

μαζί μου στον Παράδεισο». Και αυτή η διαπίστωση γίνεται αφού ο ληστής ζήτησε από τον Χριστό να μην τον ξεχάσει «όταν θα έλθει στην Βασιλεία Του». Επομένως θα πρέπει αναγκαστικά μπροστά στο μυστήριο του Χριστού να δεχθεί κανείς τρεις υποθέσεις: Ή ότι ήταν τρελλός, ή ότι υπήρξε συμφεροντολόγος θεολογοφιλόσοφος αρχηγός θρησκευτικών ομάδων, ή ότι δεν υπήρξε ποτέ. Διαφορετικά, εάν υπήρξε, ήταν πράγματι Θεός επί γης.

Και βέβαια τρελός δεν ήταν, διότι το ήθος, η διδασκαλία του, τα θαύματά του, το ασύγκριτο πνεύμα του, τον αναδεικνύουν ως την τελειότερα και πλέον συγκροτημένη μορφή της παγκόσμιας σκηνής για όλες της εποχές. Ιδιοτελής θρησκευτικός καθοδηγητής δεν υπήρξε, διότι όχι μόνο δεν απέβλεψε ποτέ στην πολιτική δύναμη και εξουσία, όχι μόνο όλη του η ζωή ήταν ζωή δίωξης, δυσμένειας και μίσους εκ μέρους του κατεστημένου, αλλά και στην απόλυτη εξαθλίωση του σταυρικού του πάθους και λίγο πριν εκπνεύσει συγχωρεί όλους τους εχθρούς Του από το ύψος του σταυρού του.

Και τέλος συμπεραίνουμε ότι το πλήθος των μαρτυριών για την υπερφυσική επί γης παρουσία Του, για την αγιότητα και δόξα Του και την θαυματουργό και ανυπέβλητη δράση του ή την θυσία του, στα χρόνια του Καίσαρα Αυγούστου, Ηρώδη βασιλέα, Ηρώδη Αντίπα, αυτοκράτορα Τιβέριου και Πόντιου Πιλάτου, δεν αφήνει αμφιβολίες για την Μεσσιακή του ιδιότητα και την Θεότητά Του.

Κάτι πολύ σημαντικό ακόμη: Ποτέ ο Χριστός δεν υποσχέθηκε εύκολη ζωή στους φίλους και μαθητές του, αλλά βασανισμούς, στερήσεις, εξαθλίωση, μίσος, μαρτύριο από τους εχθρούς τους. Τους είχε ενημερώσει ότι οι ακόλουθοί του θα υποστούν σταυρούς και θυσίες, όπως Εκείνος. Και παρ' όλα αυτά τον ακολούθησαν εκατομμύρια άνθρωποι μέχρι σήμερα. Πώς εξηγείται αυτό αν, σύμφωνα με τα λόγια του, δεν του «δόθηκε πάσα εξουσία εν ουρανών και επί γης»; (Ματθ. 28,18 / Ιω. 17,2). Πώς εξηγείται, οι Ισραηλίτες και οι συμπατριώτες του, που επί ποινή θανάτου βδελύσσονταν κάθε προσπάθεια ανακηρύξεως ανθρώπων σε θεούς από την Ρωμαϊκή εξουσία, και λόγω φυσικά του αυστηρού τους μονοθεϊσμού, να προσηλυτίζονται κατά χιλιάδες στην χριστιανική πίστη μετά την Πεντηκοστή, το κήρυγμα του Πέτρου και των άλλων αποστόλων Του, και να θεωρούν έναν φαινομενικά απλό άνθρωπο ως Υιό του Θεού; Θα συνέβαιναν όλα αυτά αν ο Ιησούς Χριστός δεν ήταν Θεάνθρωπος με την κυριολεκτική σημασία του όρου; Η απάντηση ας δοθεί από τους ακροατές μας.

Ποιες άλλες αποδείξεις μπορούμε να αναφέρουμε για την θεότητα του Χριστού;

Πρώτα-πρώτα, την ασύγκριτη διδασκαλία του.

«Ποτέ κανένας άνθρωπος δεν μίλησε όπως αυτός ο άνθρωπος», αναφέρεται στο κατά Ιωάννη ευαγγέλιο (7,46). Φανέρωσε τον Τριαδικό Θεό ολοκάθαρα στους ανθρώπους. Ως η «λύρα με τις δέκα χορδές» του βασιλιά Δαβίδ τράβηξε όλον τον κόσμο προς τον εαυτόν του και μαγνήτισε τους ανθρώπους. Δίδαξε την νέα εντολή της αγάπης, της αγάπης δηλαδή που θυσιάζεται για τους άλλους και όχι της

συναισθηματικής αγάπης. Και κήρυξε την ισότητα μεταξύ όλων των ανθρώπων. Διότι μέσα στον Χριστό δεν υπάρχουν διαφορές, ούτε φυλετικές, ούτε ρατσιστικές, ούτε κληρονομικές, ούτε εθνικές. Όλοι δι' αυτού και εν αυτώ είμαστε ένα.

Στη συνέχεια αναφέρουμε **την μοναδική αναμαρτησία του.**

Ποτέ δεν βγήκε λόγος κακός ή άσχημη λέξη από το στόμα του, ούτε έπραξε ποτέ αμαρτία, σύμφωνα με τον προφήτη Ησαΐα και τον απόστολο Πέτρο (Α' Πέτρ. 2,22). Ο απ. Παύλος τον ονομάζει «αυτόν που δεν γνώρισε ποτέ αμαρτία» (Β' Κορ. 5,21). Σε φίλους και εχθρούς απηύθυνε το ερώτημα: «Ποιος από σας μπορεί να με ελέγξει για διάπραξη αμαρτίας;» Και φυσικά κανείς ποτέ δεν το τόλμησε. Υπήρξε ο τέλειος παιδαγωγός για μικρούς και μεγάλους και στους αιώνες. Ακόμη και ο Πιλάτος αναγκάζεται να παραδεχθεί ότι είναι «αναίτιος αμαρτίας» και «δίκαιος» (Ιω. 18,38/Ματθ. 27,24). Ο Ιούδας απελπίστηκε γιατί παρέδωσε αυτόν που είναι «αίμα αθών» (Ματθ. 27,4). Και γι' αυτό η Εκκλησία μας ψάλλει στη θεία Λειτουργία «Εις άγιος, εις Κύριος, Ιησούς Χριστός, εις δόξαν Θεού Πατρός».

Τρίτη απόδειξη της θεότητάς του είναι **τα άπειρα θαύματά του.**

Έκανε κάθε είδους θεραπείες. Ανέστησε νεκρούς. Θεράπευσε βαριά αρρώστους. Μιλάμε για ανθρώπους τυφλούς, χωρίς κόρη οφθαλμού. Παράλυτους σήκωσε όρθιους, ανθρώπους κατάκοιτους από τη γέννησή τους. Ηρέμησε φουρτουνιασμένες θάλασσες και άλλα πολλά «ων ουκ έστι αριθμός». Τόσα, ώστε ο ευαγγελιστής Ιωάννης να γράψει ότι αν θα θέλαμε να περιγράψουμε όλα όσα έκανε ο Ιησούς, δεν θα χωρούσε ο κόσμος τα βιβλία που θα γραφόντουσαν. Εξακολουθεί φυσικά να θεραπεύει ο Κύριος και σήμερα όσους προστρέχουν σ' αυτόν με καθαρή και άδολη πίστη.

Τέταρτη απόδειξη ότι ήταν και είναι Θεός ο Ιησούς, αποτελούν **οι εκπληκτικές προφητείες του.**

Ο μοναδικός ευεργέτης του σύμπαντος κόσμου προφήτευσε την τριήμερη ταφή και ανάστασή του, την ολοκληρωτική καταστροφή των Ιεροσολύμων και το αδύνατο του αφανισμού της Εκκλησίας του.

Θυμίζουμε τα λόγια του: «Γκρεμίστε αυτόν τον ναό και σε τρεις ημέρες θα τον οικοδομήσω και πάλι» (Ιω. 2,19). Τότε νόμιζαν πως εννοεί τον ναό των Ιεροσολύμων, αλλά μετά την ανάστασή του φάνηκε καθαρά ότι μιλούσε για το ένδοξο σώμα του.

Η άλλη μεγάλη του προφητεία είναι η εξής: «Ιερουσαλήμ, Ιερουσαλήμ, που εξοντώνεις τους προφήτες και λιθοβολείς τους απεσταλμένους σε σένα.... Νά, το σπίτι σου θα παραμείνει έρημο» (Ματθ. 23,37-38). Το γεγονός πραγματοποιήθηκε το 70 μ.Χ. όταν ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Τίτος κατέστρεψε ολοκληρωτικά την άγια πόλη, για να καταστείλει την εξέγερση των Ιουδαίων.

Η τρίτη του προφητεία αφορά την Εκκλησία, όταν είπε: «Και οι πύλες του άδη δεν

θα μπορέσουν να την εκμηδενίσουν» (Ματθ. 16,18). Πράγματι, μέχρι σήμερα η Εκκλησία κλυδωνίζεται, αλλά δεν καταποντίζεται.

Και τέλος, πρέπει να αναφερθούμε **στην λαμπρή του ανάσταση**, που είναι το σημαντικότερο γεγονός της ιστορίας.

Η μεγαλύτερη απόδειξη της αναστάσεως είναι ότι όλοι οι απόστολοι, εκτός του Ιωάννη, που πέθανε σε βαθεία γεράματα και του Ιούδα, που απαγχονίστηκε, έδωσαν τη ζωή τους για Εκείνον, που δεν θα το έκαναν φυσικά για ένα ψέμα ή για μια αόριστη φήμη (Νικολάου Γ. Νευράκη: «Ο Χριστός και ο καινούριος κόσμος του Θεού», Αθήνα 1989).

Πέρα απ' αυτά, υπάρχουν σαφή στοιχεία στην Καινή Διαθήκη ότι είναι Θεός; Οι μαθητές και απόστολοί του δηλαδή τον αναγνωρίζουν ως Θεό;

Ολόκληρη η Αγία Γραφή, αλλά κυρίως η Καινή Διαθήκη, αν γνωρίζει κάποιος να την διαβάσει με ανοιχτούς πνευματικούς οφθαλμούς, διακηρύσσουν την θεότητα του Χριστού.

Τρανταχτά παραδείγματα βρίσκουμε στις επιστολές του αποστόλου Παύλου, ο οποίος παρακαλεί τους χριστιανούς να έχουν το ίδιο φρόνημα με τον Χριστό Ιησού, ο οποίος **«αν και ήταν Θεός, δεν θεώρησε την ισότητά του με το Θεό αποτέλεσμα αρπαγής, αλλά τα απαρνήθηκε όλα, πήρε μορφή δούλου κι έγινε άνθρωπος»** (Φιλιπ. 2,5-7) και όντας πραγματικός άνθρωπος ταπεινώθηκε θεληματικά υπακούοντας μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού.

Και ολοκάθαρα ακόμη διδάσκει: **«Ο Θεός εφανερώθηκε ως άνθρωπος, το Πνεύμα απέδειξε ποιος ήταν, φανερώθηκε στους αγγέλους, κηρύχθηκε στα έθνη, τον πίστεψε ο κόσμος, αναλήφθηκε με δόξα»** (Α' Τιμ. 3,16).

Ο απόστολος των εθνών, στην προς Ρωμαίους επιστολή του, προσφωνεί τον Χριστό ως τον **«Θεό, που εξουσιάζει τα πάντα · ας είναι ευλογημένος στους αιώνες»**, λέγει (Ρωμ. 9, 1-5). Και πάλι το «σκεύος εκλογής», ο μακάριος Παύλος δηλώνει ότι αναμένει μαζί με όλη την Εκκλησία **«την μακαριότητα που ελπίζουμε, δηλαδή την εμφάνιση της δόξας του μεγάλου Θεού και σωτήρα μας, του Ιησού Χριστού»** (Τίτου 2,13).

Τον επίλογο της α' επιστολής του ο ευαγγελιστής Ιωάννης κλείνει με τη διαπίστωση ότι **«είμαστε πραγματικά μέσα στην αλήθεια, στον Υιό του Θεού, τον Ιησού Χριστό. Αυτός είναι ο αληθινός Θεός και η αιώνιος ζωή»** (Α' Ιω. 5,20).

Και επειδή οι μαρτυρίες είναι πάρα πολλές ακόμη, αναφέρουμε μόνο εκείνη του απ. Πέτρου, ο οποίος ονομάζει τον Ιησού "Θεό" και "Σωτήρα", διότι λέγει: **«Ο Συμεών Πέτρος, δούλος και απόστολος Ιησού Χριστού, προς εκείνους που έλαβαν πίστη ίσης αξίας με τη δική μας, δια της δικαιοσύνης του Θεού μας και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού»** (Β' Πέτρ. 1,1). Ο απ. Πέτρος ονομάζει τον Χριστό

Θεό και σωτήρα και οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, που προφανώς είναι ανώτεροι θεολόγοι και γνώστες των Γραφών από τον απ. Πέτρο, τον ονομάζουν άγγελο εξ ουρανού και κτίσμα του Θεού!!!

Ο ίδιος ο Χριστός είχε όμως συνείδηση ότι ήταν Θεός;

Φυσικά. Σε μια κατ' ιδίαν συζήτηση με τους μαθητές Του, ο Χριστός αποκαλύπτει ότι σε λίγο χρονικό διάστημα θα αναληφθεί προς τον Πατέρα Του, μετά φυσικά το πάθος, το σταυρικό Του θάνατο και την Ανάστασή Του. Ο Φίλιππος τότε του ζητά να τους δείξει τον Πατέρα Του. Ο Κύριος απαντά **"εάν με γνωρίζατε, θα γνωρίζατε και τον Πατέρα μου. Από τώρα τον ξέρετε και τον έχετε δει"**, εννοώντας την ταυτότητα της ουσίας Πατρός και Υιού. Και συνεχίζει ο Ιησούς: **«Τόσον καιρό είμαι μαζί σας, Φίλιππε, και δε μ' έχεις γνωρίσει;»** (Ιω. 14,7-10). Ο ίδιος αποκαλύπτει: **«Πριν γεννηθεί ο Αβραάμ εγώ υπάρχω»**(όχι υπήρχα, αλλά πάντοτε και αναλλοίωτα υπάρχω αιδίως ως Θεός) (Ιω. 8,58).

Όταν ο Πέτρος του λέγει ότι είναι ο Υιός του Θεού, ο Χριστός του απαντά ότι είσαι **«μακάριος Πέτρο γιατί σάρκα και αίμα δεν σου αποκάλυψε αυτήν την αλήθεια, αλλά ο Πατέρας μου που είναι στους ουρανούς»** (Ματθ. 16,13-17).

Φανταστείτε τον Αβραάμ, τον Μωϋσή, τον προφήτη Ηλία, να λένε: «Εγώ και ο Θεός είμαστε ένα». «Πιστεύετε σε μένα και στον Θεό πιστεύετε». Δεν θα ήταν γελοίο; Ακόμη, αν ο Πέτρος λέγοντας ότι ο Χριστός είναι Υιός του Θεού εννοούσε ότι ο Χριστός ήταν παιδί του Θεού όπως και εμείς, με ηθική δηλαδή έννοια, δεν θα τον μακάριζε ο Ιησούς λέγοντάς του ότι του το αποκάλυψε ο Θεός. Εδώ πρόκειται για πλήρη και ουσιαστική υιότητα. Θεός ο ίδιος, αλλά και γιυός του Θεού.

Παραθέτουμε επίσης τα λόγια του δύσπιστου απ. Θωμά, μετά από την πρόσκληση του αναστημένου Χριστού να αγγίξει τις πληγές του. Του λέει με δάκρυα στα μάτια ο Θωμάς: **«Ο Κύριός μου και ο Θεός μου»** (Ιω. 20,28). Τότε ο Κύριος όχι μόνο δεν αρνήθηκε ότι είναι Θεός, αλλά τον παρατήρησε επειδή πίστεψε σ' αυτόν αφού τον είδε, ενώ ευτυχισμένοι θα είναι του λέει όσοι πιστέψουν σε αυτόν χωρίς να τον δούν (Άγγελου Δαμασκηνίδη: *«Η Αλήθεια έχει τον Λόγο»*, εκδ. «Ο Λόγος», Αθήναι & Μιχαήλ Χούλη: *«Η Ψευδώνυμος Γνώσις»*, εκδ. Στερέωμα, Θεσσαλονίκη).

Ακόμη, όταν συνεχώς επαναλαμβάνει ότι **«ήλθε»**, όταν αυτοπροσδιορίζεται ως **«Υιός του Ανθρώπου, που ήρθε να διακονήσει και όχι να διακονηθεί»** (Μάρκ. 10,45) και όταν αποκαλύπτει πως **«εξελέλυθα ίνα κηρύξω εις τουτο»** (Μάρκ. 1,38), δεν νομίζω ότι χρειάζονται σε έναν αντικειμενικό ερευνητή καθαρότερες επεξηγήσεις απ' αυτές.

Στην πρώτη άλλωστε δημόσια εμφάνισή του που παραθέτει ο Λουκάς, διαβάζοντας ο Κύριος μέσα στη Συναγωγή το χειρόγραφο του Νόμου που αναφερόταν στον ερχόμενο Μεσσία, τους αποκαλύπτει πως **«σήμερα εκπληρώθηκε η προφητεία αυτή»** (Λουκ. 4,21). Στον Ιωάννη τον Βαπτιστή απαντά καταφατικά ότι είναι ο Μεσσίας (Ματθ. 11,2-6) και στην σαμαρείτισσα που του μίλησε για την έλευση του «λεγόμενου Χριστού», του Μεσσία των παλαιοδιαθηκικών ελπίδων του Ισραήλ, την

πραγματοποίηση της ημέρας του Yahweh, απαντά χωρίς περιστροφές **«Εγώ είμαι»** (Ιω. 4,25-26) (βλ. και Ιακώβου Πηλιλή, επισκόπου Κατάνης, *«Ο Ιησούς Χριστός»*, Αθ. 1998).

Το *«Εγώ Είμαι»*, που επαναλαμβάνει ο Χριστός στους συνομιλούντες μαζί Του, με τον οποίο αυτοχαρακτηρισμό παραπέμπει τους ακροατές Του στο *«Εγώ Είμι ο Ων»* (Γιαχβέ), όπως αυτοφανερώνεται ο Θεός στην Παλαιά Διαθήκη –και που σημαίνει στην ουσία «Είμαι και θα Είμαι αυτός που Είμαι (ο αναλλοίωτος)- είναι το κατεξοχήν όνομα του Θεού Γιαχβέ. Λέγει ο Ιησούς: **«Εάν δεν πιστέψετε ότι Εγώ**

Είμαι (ο Γιαχβέ) θα πεθάνετε μέσα στις αμαρτίες σας.... Όταν υψώσετε τον Υιόν του Ανθρώπου, τότε θα γνωρίσετε ότι Εγώ Είμαι (ο Γιαχβέ)» (Ιω. 8,21-29). Και πάλι *«Από τώρα σας τα λέω, πριν να γίνουν, ώστε όταν γίνουν να πιστέψετε ότι Εγώ Είμαι»* (Ιω. 13,12-19). Παραπέμπει ο Κύριος τους ακροατές Του στον προφήτη Ιεζεκιήλ, για να μπορέσουν να καταλάβουν ότι ο ομιλών μαζί τους είναι ο Θεός Γιαχβέ. Γι' αυτό και χρησιμοποιεί με απόλυτο τρόπο το ρήμα «Είμαι». Στον προφήτη Ιεζεκιήλ πράγματι ο Θεός λέγει: *«Τότε θα γνωρίσετε ότι Εγώ Είμι»* (εγώ είμαι ο Γιαχβέ) (35,9).

Γιατί ομάδες όμως αιρετικών καταγγέλουν ότι στην Καινή Διαθήκη υπάρχουν καταχωρημένες «μειωτικές εκφράσεις» για τον Χριστό, που δεν συνηγορούν υπέρ της θεότητάς του;

Διότι δεν είναι ενημερωμένοι για το τι είναι πράγματι ο Χριστός. Διότι ο Χριστός εκτός από τέλειος Θεός είναι και τέλειος άνθρωπος [λ.χ. *«Και ο Λόγος άνθρωπος έγινε και κατοίκησε ανάμεσά μας»* (Ιω. 1, 14)]. Και επειδή ο Ιησούς Χριστός είναι και τέλειος άνθρωπος, ο ίδιος πάλι μας αποκαλύπτει ότι ως προς την ανθρώπινη φύση Του είναι φυσικά κατώτερος του Πατρός: **«Ο Πατέρας μου είναι μεγαλύτερος από εμένα»** (Ιω. 14,28) μας λέει. Επιπλέον με τη φράση αυτή αναγνωρίζει ο Κύριος πως ο Πατέρας του είναι η αιτία και η αρχή και η πηγή της υπάρξεώς Του, ως δευτέρου προσώπου της Αγίας Τριάδος. Άλλωστε δεν είπε ο Χριστός *«ο Θεός είναι μεγαλύτερος από εμένα»*, που θα σήμαινε ίσως ότι δεν είναι Θεός, αλλά είπε *«ο πατηρ μου μειζων μου εστι»*

Ακόμη, προβάλλεται από ορισμένους το εξής χωρίο: **«Η κεφαλή του κάθε άνδρα είναι ο Χριστός ... και κεφαλή του Χριστού είναι ο Θεός»** (Α' Κορ. 11,3). 'Αρα, λένε, ο Χριστός είναι κτίσμα, δημιούργημα, και όχι Θεός. Το εδάφιο όμως δεν λέγει *«κεφαλή του Υιού είναι ο Πατέρας»*, αλλά *«κεφαλή Χριστού ο Θεός»*, ότι πάνω δηλαδή από το Χριστό, ως ανθρώπου νοουμένου, βρίσκεται ο Θεός. Ο Ιησούς ως άνθρωπος σαφώς και είναι κατώτερος του Τριαδικού Θεού, όχι όμως και ο Υιός ως Θεός προς τον Πατέρα Του. Εκεί υπάρχει ισοτιμία προσώπων και ενότητα ουσίας. 'Αλλωστε λίγο πριν, στο συγκεκριμένο αγιογραφικό χωρίο, ο Παύλος αναφέρει: *«κεφαλή της γυναίκας είναι ο άνδρας»*. Μήπως μ' αυτό ο Παύλος εννοεί ότι η γυναίκα δεν είναι της ίδιας ανθρωπίνης ουσίας με τον άνδρα, αλλά κατώτερο ον; 'Οχι βέβαια! Με το σκεπτικό όμως αυτό πρέπει να ερμηνευθεί λανθασμένα.

Την ίδια έννοια έχουν και τα λόγια του Χριστού: **«εδοθη μοι πασα εξουσια εν**

ουρανω και επι γης" (Ματθ. 28,18). Ο Κύριος ομιλεί πάλι ως άνθρωπος, διότι ως άνθρωπος παίρνει τώρα την εξουσία, που είχε και έχει πάντοτε ως Θεός. Το να ισχυρισθεί κάποιος ότι ο Χριστός δεν είχε τίποτε πριν, ενώ του δίδεται μετά την ανάστασή Του και μόνο η εξουσία, είναι το ίδιο σαν να ισχυρίζεται ότι ο Πατήρ, δίδοντας την εξουσία, έμεινε ο ίδιος χωρίς καμμία δύναμη και εξουσία, αφού το εδάφιο λέγει: "Εδόθη μοι πασα εξουσια". Επομένως μια τέτοια ερμηνεία (των Μαρτύρων του Ιεχωβά κυρίως) αφαιρεί από τον Θεό Πατέρα την παντοδυναμία του, ολοσχερώς.

Χρησιμοποιείται επίσης από τους Μάρτυρες του Ιεχωβά το εξής εδάφιο για να αποδείξουν δήθεν ότι ο Χριστός δεν είναι Θεός:

"Ταδε λεγει ο Αμην (ο Χριστός δηλαδή), ο μαρτυς ο πιστος και αληθινος, η αρχη της κτισεως του Θεου" (Αποκ. 3,14).

Το "ταδε λεγει" όμως χρησιμοποιείται μόνο από το Θεό στην Π.Δ. "Αμην" σημαίνει "ο Αληθινός", που είναι μόνο ο Θεός. Κανένα πλάσμα δεν θα τολμούσε ποτέ να πει "Αυτά σας λέω εγώ, που είμαι η αλήθεια". "Η αρχη της κτισεως του Θεου" δεν σημαίνει ότι ο "Αμην", δηλαδή ο Χριστός, υπήρξε ποτέ το πρώτο δημιούργημα του Θεού και ότι δεν είναι Θεός, διότι η λέξη "αρχή" δηλώνει αυτόν ο οποίος υπήρξε ή προκάλεσε όλη τη δημιουργία, την αφετηρία και το ξεκίνημα της κτίσεως. Λέμε π.χ. "αυτός είναι η αρχή της ταραχής" και δεν εννοούμε βέβαια ότι ο συγκεκριμένος άνθρωπος είναι ταραχή, αλλά ότι προκάλεσε την ταραχή πρώτος. Ο Χριστός είναι δηλαδή ο Δημιουργός Θεός, ο οποίος δημιούργησε τα πάντα.

Την ίδια έννοια έχουν και τα λόγια του Παύλου:

"Οστις είναι εικων του Θεου του αορατου, πρωτοτοκος πασης κτισεως" (Κολ. 1,15). Άλλο όμως "πρωτότοκος", που σημαίνει γέννηση (διότι "τίκτω" σημαίνει γεννώ) και άλλο "πρωτόκτιστος", που θα έπρεπε να λέει αν επρόκειτο για πρώτο κτίσμα. Και αυτή ακόμη η λέξη "πρωτότοκος" δεν σημαίνει "ο πρώτος που γεννήθηκε από τον Θεό", αλλά δείχνει ανωτερότητα και εκτίμηση και την μοναδική και ιδιαίτερη σχέση του Υιού προς τον Πατέρα. Στο Εξόδου 4,22 ο Κύριος αποκαλεί πχ. πρωτότοκο το λαό Ισραήλ: "Ταδε λεγει κυριος · Υιος πρωτοτοκος μου Ισραηλ". Πρωτότοκοι αποκαλούνται επίσης όλοι όσοι αποτελούν την Εκκλησία του Χριστού. Έχει επομένως πνευματική σημασία η λέξη και μεταφορική, διότι ο απ. Παύλος μιλάει για "πανηγύρι και εκκλησία πρωτοτόκων, που είναι γραμμένοι στον ουρανό" (Εβρ. 12,23).

Για τον εαυτόν Του μάλιστα ο Χριστός λέγει: **«Εγώ ειμι ο πρωτος και ο εσχατος και ο ζων, και εγενομην νεκρος και ιδου ζων ειμι εις τους αιωνας των αιωνων»** (Αποκ. 1,17-18) και πάλι **«Εγώ το Α και το Ω, ο πρωτος και ο εσχατος, αρχη και τελος»** (Αποκ. 22,12-13). Είναι ηλίου φαεινότερον ότι οι εκφράσεις αυτές σημαίνουν πως ο Υιός του Θεού είναι αίδιος και αιώνιος, ότι δεν έχει αρχή, ούτε τέλος, όπως ο Θεός Πατέρας αναφέρει στην Παλαιά Διαθήκη για τον εαυτόν Του (π. Αντωνίου Αλεβιζόπουλου: «Η Ορθοδοξία μας», Αθήνα 1994, & Άγγελου Δαμασκηνίδη: «Η Αλήθεια έχει τον Λόγο», εκδ. «Ο Λόγος», Αθήνα).

Ορισμένες αιρετικές ομάδες αρνούνται πως ο Θεός είναι Αγία Τριάδα. Τι στοιχεία έχουμε από την Αγία Γραφή;

Πράγματι, είναι αλήθεια πως πολλές αιρετικές ή αποκρυφιστικές ομάδες, οργανωμένες σε εταιρείες που διαθέτουν σύγχρονο μάρκετινγκ και βαθιά πρόσβαση στο εμπόριο ιδεών και την καταναλωτική ανήσυχη και ερευνητική “πνευματική” αγορά, αρνούνται, εσκεμμένα ίσως, να πιστεύσουν στην Αγία Τριάδα. Και εμφανίζουν τον Θεό να είναι ένα πρόσωπο μόνο, που ταυτίζεται με τον Πατέρα, ενώ τον Ιησού Χριστό θεωρούν δεύτερης τάξεως θεό ή ηθικό θρησκευτικό ηγέτη και το Άγιο Πνεύμα να είναι μόνο μια ενέργεια και δύναμη του Θεού.

Η Αγία Γραφή όμως δεν συμφωνεί καθόλου με τα γραφόμενά τους. Δυστυχώς γι' αυτούς, στη Βίβλο αποκαλείται Κύριος καί ο Θεός Πατέρας καί ο Θεός Υιός καί ο Θεός Άγιο Πνεύμα, διότι πρόκειται για τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, τον ένα ως προς την ουσία Θεό.

- Για τον Θεό Πατέρα, στον προφήτη Ιωήλ διαβάζουμε: «*Καθένας που θα επικαλεσθεί το όνομα του Κυρίου θα σωθεί*» (3,5). Και στην προς Ρωμαίους επιστολή (10,13) αναφέρεται: «*Τον Κύριο τον Θεό σου να προσκυνήσεις και αυτόν μόνο να λατρεύσεις*». Κύριος λοιπόν αποκαλύπτεται ότι είναι ο Θεός Πατέρας.
- Για τον Υιό του Θεού, τον Ιησού Χριστό, διαβάζουμε: «*Έστειλε το λόγο του στους Ισραηλίτες με το χαρμόσυνο άγγελμα ειρήνης δια του Ιησού Χριστού · αυτός είναι ο Κύριος όλων*» (Πραξ, 10,36), και πάλι: «*Κανείς δεν μπορεί να πει Κύριον τον Ιησούν παρά δια του Πνεύματος του Αγίου*» (Α' Κορ. 12,3). Η Εκκλησία, άλλωστε, προσεύχεται με τα λόγια: "Έρχου, Κύριε Ιησού" (Α' Κορ. 16,22, Αποκ. 22,20). Και η επιστολή Ιούδα αναφέρει: «*Διότι εισχώρησαν κρυφά μεταξύ σας μερικοί άνθρωποι ασεβείς και αρνούνται τον μόνον Δεσπότην και Κύριό μας Ιησού Χριστό*» (στ. 4). Κύριος λοιπόν και ο Ιησούς Χριστός.
- Για το Άγιο Πνεύμα η Γραφή λέγει τα εξής: «*Ο Κύριος είναι το Πνεύμα· και όπου είναι το Πνεύμα του Κυρίου, εκεί υπάρχει ελευθερία*» (Β' Κορ. 3,17-18) και ακόμη: «*Ο Κύριος να κατευθύνει τις καρδιές σας στην αγάπη του Θεού και στην υπομονή του Χριστού*» (Β' Θεσ. 3,5). Κύριος αποκαλείται λοιπόν ολοκάθαρα και το Άγιο Πνεύμα.

Η λέξη Κύριος είναι γνωστό ότι δίνεται μόνο στο Θεό, τόσο στην Παλαιά Διαθήκη, όσο και την Καινή Διαθήκη, που σημαίνει ότι τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα, είναι ένας Θεός, αλλά Τριαδικός. Κύριος λοιπόν ο Θεός Πατέρας, Κύριος ο Υιός, Κύριος και το Άγιο Πνεύμα, όσο κι αν πολεμούν με νύχια και με δόντια το χριστιανικό οικοδόμημα οι διάφορες ψευδοθρησκευτικές στην ουσία κινήσεις.

Και βέβαια η αλήθεια περί Τριαδικού Θεού φαίνεται περισσότερο συνεσκιασμένα στην Παλαιά Διαθήκη (για να μην πέσουν οι ευμετάβολοι Ισραηλίτες στην ειδωλολατρία) και ολοκάθαρα στην Καινή Διαθήκη. Στην Π.Δ. η τριαδικότητα του Θεού κρύβεται ακόμη και σε προτάσεις ενικού με πληθυντική μορφή ή το

αντίστροφο ή και σε εκφωνήσεις Θεού προς Θεόν κ.λπ. Θα δώσουμε μόνο μερικά παραδείγματα, ιδιαίτέρως κατατοπιστικά:

- Ο Θεός δια του προφήτου **Αμώς** αναγγέλλει τα εξής: (Αμ. 4,11) «Σας εξολόθρευσα, όπως ο Θεός κατέστρεψε τα Σόδομα και τα Γόμορρα και παρ' όλο τούτο δεν επιστρέψατε σε μένα, λέγει ο Κύριος» (Αμ. 4,11).
- "Ουτω λεγει Κυριος ο Θεος περι του Εδωμ · ηκουσαμεν αγγελιαν παρα Κυριου" (**Οβδιού1**, Μασσωριτικόν). Ο Κύριος δηλ. λέγει ότι ακούσαμε μήνυμα από άλλον Κύριο, που υποδηλώνει περισσότερα του ενός πρόσωπα στη Θεότητα.
- Στον προφήτη **Ζαχαρία** προαναγγέλλεται η νίκη του Ιησού επί του διαβόλου, κατά τους πειρασμούς του Κυρίου στην έρημο: «Και είπε ο Κύριος προς το διάβολο · ο Κύριος να σε επιτιμήσει διάβολε, ο οποίος έχει εκλέξει την Ιερουσαλήμ ως πόλη του» (Ζαχ. 3,2). Ο ένας Κύριος ονομάζει άλλον Κύριο, που θα επιτιμήσει τον διάβολον
- Στον **Ιώβ**, ο Ελιού λέγει προς τον πολύπαθο Ιώβ: «Κανένας τους όμως δεν λέγει: πού είναι ο Θεός, οι δημιουργοί μου, ο οποίος ελπίδα δίνει σε ώρες σκοτεινές» (Ιώβ 35,10). Αντί να πει "που είναι ο Θεός, ο δημιουργός μου, ο οποίος τραγούδια (ελπίδα) δίνει σε ώρες σκοτεινές", λέγει "ο Θεός οι Ποιηταί μου", υπονοώντας περισσότερα πρόσωπα κατά τη δημιουργία του ανθρώπου.
- Το ίδιο συμβαίνει και στο **Εβραϊκό κείμενο του Εκκλησιαστή**: «Θυμήσου τους δημιουργούς σου στης νιότης σου τις μέρες» (12,1). Λέγει "δημιουργούς σου", ενώ αν ο Θεός ήταν μόνο ένα πρόσωπο θα έλεγε "δημιουργού σου". Πρόκειται φανερά για τον Θεό Πατέρα, τον Θεό Υιό και το Θεό Άγιο Πνεύμα, των οποίων ο συγγραφέας με τη θεοπνευστία του Παρακλητού καταγράφει την παρουσία.
- Η ενότητα των προσώπων στην θεότητα και ταυτόχρονα το πολυπρόσωπον (ουσιαστικά τριπρόσωπον) του Θεού, όπως πλήρως αποκαλύπτεται στην Κ.Δ., φαίνεται και στο **Δευτερονόμιον** (6,4): "Άκουε Ισραήλ · Κυριος ο Θεος ημων ειναι εις Κυριος". Η φράση αυτή, που θεωρείται η σπουδαιότερη φράση διακήρυξης μονοθεΐας στην Π.Δ., κατά κυριολεκτική μετάφραση από το εβραϊκό αποδίδεται ως εξής: «Άκουε Ισραήλ · Ο Γιαχβέ, οι Θεοί μας, είναι ένας Γιαχβέ» (βλ. «Αντιχιλιαστικόν Εγχειρίδιον», Νικ. Ι. Σωτηρόπουλου, εκδ. «Ο Σταυρός», Αθ. 1989, & «Η αλήθεια έχει τον Λόγο», Αγγέλου Δαμασκηνίδη, εκδ. «ο Λόγος», Αθήναι, & «Η Παλαιά Διάθηκη και η Τριαδικότητα του Θεού», David I. Cooper, εκδ. Πέργαμος, Αθ. 1999).

Από την Καινή Διαθήκη παραθέτουμε μόνο τρία εδάφια, πολύ χαρακτηριστικά, για την τριαδικότητα του ενός Θεού:

- Στην **Α' επιστολή του ευαγγελιστή Ιωάννη**, παρατίθεται η πίστη της Εκκλησίας: «Τρεις είναι εκείνοι που μαρτυρούν στον ουρανό, ο Πατέρας, ο Λόγος και το Άγιο Πνεύμα και αυτοί οι τρεις είναι ένα» (5,7). Το χωρίο γνωρίζει ο Τερτυλλιανός (155-240 μΧ.), ο Κυπριανός (258 μΧ.) και έχουμε μαρτυρίες ότι το χρησιμοποιεί η Εκκλησία της Αφρικής τουλάχιστον από τον 4ο αιώνα, οπότε δεν είναι νόθο, όπως ισχυρίζονται ορισμένοι, αλλά

γνησιότατο (βλ. Παν. Χ. Δημητρόπουλου: "Αι πλάνας των Μαρτύρων του Ιεχωβά", , Θεσ. 1963).

- «Απ' όλα πριν υπήρχε ο Λόγος κι ο Λόγος ήταν με το Θεό κι ήταν Θεός ο Λόγος. Απ' την αρχή ήταν αυτός με το Θεό..... Και ο Λόγος έγινε άνθρωπος» (Ιω. 1: 1,2,14), βροντοφωνάζει ο **Ευαγγελιστής Ιωάννης**. Θεός λοιπόν ο Πατέρας, Θεός και ο Υιός Του.
- Και για την θεότητα του Αγίου Πνεύματος μας πληροφορούν οι **Πράξεις** των αποστόλων ότι ήταν σαφή συνείδηση της Εκκλησίας από την γένεσή της: Όταν ο Ανανίας και η γυναίκα του Σαπφείρα προσπάθησαν να κοροϊδέσουν τους αποστόλους, ισχυριζόμενοι ότι τα χρήματα που κατέθεσαν στο κοινό ταμείο της πρώτης Εκκλησίας ήταν όλα όσα είχαν εισπράξει από την πώληση του κτήματός τους, ο απ. Πέτρος αποκρίθηκε: «Ανανία, γιατί εκυρίευσε την καρδιά σου ο Σατανάς, ώστε να πεις ψέμματα στο Άγιο Πνεύμα: Δεν είπες ψέμματα σε ανθρώπους, αλλά στο Θεό» (Πραξ. 5, 3-4).

Εδώ θα ήθελα να ρωτήσω για το αν η Αγία Γραφή είναι αλάθητη σε όσα μας αποκαλύπτει. Διότι γνωρίζω ότι υπάρχει διαφορετική αντιμετώπισή της από Ορθοδόξους και Προτεστάντες.

Η Αγία Γραφή (Α.Γ.) αναπνέει μόνο μέσα στην Εκκλησία και εξηγείται μόνο δια της Εκκλησίας. Διαφορετικά είναι «εσφραγισμένο βιβλίο», ακατανόητο στους απίστευτους ή τους αιρετικούς. Η Εκκλησία δηλαδή είναι «στύλος και εδραίωμα της αληθείας» (Α' Τιμοθ. 3,15) και όχι η Αγία Γραφή. Αυτό σημαίνει ότι η Α.Γ. ως βιβλίο δεν είναι αλάθητη (σε φιλολογικά, ιστορικά και παρόμοια στοιχεία), όπως θέλουν οι προτεστάντες, αλλά **αλάθητη είναι η θεολογική συνείδηση της Εκκλησίας** που ερμηνεύει την αλήθειά της.

Έτσι, όσοι προσπάθησαν να την αναλύσουν και ερμηνεύσουν εκτός της Ιεράς Παραδόσεως, έξω δηλαδή από την αγιοπνευματική ζωή της Εκκλησίας, απέτυχαν και σχημάτισαν πλήθος ομάδων με διαφορετική πίστη. Δεν είναι τυχαίο λ.χ. ότι ο αμέτρητος αριθμός των προτεσταντικών «εκκλησιών» που υπάρχουν στον κόσμο, ερμηνεύουν η καθεμία διαφορετικά την Α.Γ. και καθεμία απ' αυτές ισχυρίζεται ότι κατέχει την αποκλειστική αλήθεια.

Και φυσικά η Α.Γ. περιέχει πολλές επιστημονικές πληροφορίες ή κοινωνικές της εποχής της, αλλά το αλάθητό της περιορίζεται κυρίως στην χριστιανική αλήθεια που καταγράφει (και αυτή όχι ολόκληρη, διότι συμπληρώνεται από την ιερά παράδοση), στα δόγματα-όρια της πίστεως και όχι σε κάθε πρόταση και λέξη της. Ας μην φανταστούμε λ.χ. ότι τα γεγονότα της ζωής του Θεανθρώπου και οι πράξεις των αποστόλων Του έγιναν χρονολογικά με την σειρά που αναφέρονται. Διότι από την ανάσταση του Χριστού πέρασαν και περίπου 35 χρόνια μέχρι να γραφτεί το πρώτο ευαγγέλιο και τα ιστορικά γεγονότα στη μνήμη εξασθενούν, ενώ τα γεγονότα των αληθειών της πίστεως δεν εξασθενούν, επειδή δεν υπαγορεύονται εν είδει εκφωνητού και γραμματέως από το Άγιο Πνεύμα, αλλά τα ζει ο κάθε θεόπνευστος συγγραφέας εν Αγίω Πνεύματι και εν τη καρδιά αυτού.

Γι' αυτό και δεν λαθεύει η Βίβλος στην Θεία Αποκάλυψη που περιέχει, αλλά λάθη υπάρχουν μόνο όπως είπαμε σε επιστημονικές, ιστορικές ή φιλολογικές πληροφορίες, ανάλογα και με το κοσμοείδωλο των διαφόρων ιστορικών περιόδων. Ένα παράδειγμα είναι το Ματθ. 27,9. Εκεί λέγεται ότι «*Βγήκε τότε αληθινό αυτό που είχε προφητεύσει ο Ιερεμίας: Και πήραν τα τριάντα αργύρια, όσο τον εκτίμησαν οι Ισραηλίτες πως αξίζει, και τα έδωσαν για το χωράφι του κεραμέα, όπως με πρόσταξε ο Κύριος*». Ας ψάξουν οι Διαμαρτυρόμενοι όσο θέλουν στον προφήτη Ιερεμία για να βρουν τα προηγούμενα λόγια. Δεν θα το καταφέρουν. Διότι είναι λάθος του Ματθαίου. Η προφητεία υπάρχει στον προφήτη Ζαχαρία (11,12), αλλά ο ευαγγελιστής Ματθαίος νόμιζε ότι την διάβασε από τον προφήτη Ιερεμία («*Ορθόδοξης Ομάδας Δογματικής Έρευνας*», *Ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο: Άρθρο: «Είναι η Αγία Γραφή Αλάθητη;»*).

Αφού ο Θεός είναι ο ίδιος, όπως μας είπατε, στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, πώς εξηγείται να εμφανίζεται στην Παλαιά Διαθήκη πολλές φορές σκληρός και, επιτρέψτε μου την έκφραση, βίαιος ή ακόμη να επιτρέπει πολλές ανηθικότητες, ενώ στην Καινή Διαθήκη να τον γνωρίζουμε ως κατεξοχήν Θεό της αγάπης και του ήθους;

Χρησιμοποιήσατε την λέξη-κλειδί για την απάντησή μου. Ότι δηλαδή ο Θεός στην Π.Δ. **εμφανίζεται** και μόνο να είναι σκληρός, βίαιος, ιδιαίτερα απαιτητικός, πολεμοχαρής κ.λπ. Διότι ο Θεός ήταν και είναι Θεός αγάπης, ειρήνης, πραότητας, ταπείνωσης κ.α., όπως ακριβώς τον γνωρίσαμε στο πρόσωπο και το έργο του Ιησού Χριστού. Να εξηγήσουμε πως οι άνθρωποι στα χρόνια εκείνα προ Χριστού ζούσαν ως βάρβαροι, με ιδιαίτερη σκληρότητα προς τους άλλους, με συνεχείς πολέμους, με συνεχείς αδικίες, και με πολλές κακίες και αμαρτίες. Μέσα σε τέτοιο και παρόμοιο περιβάλλον, ο τρόπος που παρουσιάζεται ο Θεός είναι ο αυτός με εκείνον που βιώνουν οι άνθρωποι της εποχής των διαδραματιζόμενων γεγονότων. **Όπως νοιώθεις τον Θεό έτσι τον παρουσιάζεις και προς τα έξω.** Ένας άνθρωπος που φοβάται γιατί έχει διαπράξει αδικία, ή γιατί είναι ανασφαλής ή γιατί βιώνει ενοχές κ.α., φαντάζεται τον Θεό μπαμπούλα, άδικο, τύραννο κ.λπ., ενώ ο Θεός φυσικά δεν είναι έτσι, διότι δεν έχει πάθη, ή μάλλον μόνο ένα πάθος έχει θα λέγαμε: την αγάπη μέχρι θυσίας για τα πλάσματά του, όπως απέδειξε ο Υιός του, ο θεάνθρωπος Ιησούς. Σ' αυτά πρέπει να προσθέσουμε και τις «**ανθρωποπαθείς εκφράσεις**» που χρησιμοποιούνται συχνά στην Παλαιά Διαθήκη για τον Θεό. Ότι δηλαδή ο Θεός οργίζεται, αποζητεί τις θυσίες, κάνει βόλτα στον κήπο της Εδέμ με τους πρωτόπλαστους, πλάθει με χέρια τον πρώτο άνθρωπο κ.α., ενώ Εκείνος είναι φυσικά πνεύμα και τέλειος.

Και οι εβραίοι φυσικά δεν ξέφυγαν αρχικά από τέτοιες αντιλήψεις για την θεότητα, ούτε από έναν **υπερβάλλοντα θρησκευτικό φανατισμό**, αφού όπως ξέρουμε στο όνομα του Γιαχβέ μέχρι τον 8^ο αιώνα π.Χ. διέπρατταν πολέμους, βιαιότητες και άλλα παρόμοια, ενώ οι προφύτες στην συνέχεια με το κήρυγμα της δικαιοσύνης, αγάπης και φιλανθρωπίας μαλάκωσαν τις καρδιές τους, επηρέασαν θεσμούς και καταστάσεις και προσανατόλισαν στην θεοκεντρική αλλά περισσότερο ευαίσθητη στις κοινωνικές ανάγκες λατρεία του Γιαχβέ.

Να πούμε ακόμη ότι και οι πόλεμοι που διεξήχθησαν στο όνομα του Γιαχβέ με τους εχθρικούς λαούς της εποχής τους, εικονίζονται στα βιβλία της Π.Δ. **σύμφωνα με το πνεύμα γραφής του κάθε συγγραφέα και το μήνυμα που εκείνος ήθελε να μεταφέρει** για τους συγχρόνους και απογόνους του, άσχετα με την πραγματικότητα βέβαια των ιστορικών συμβάντων. Ένα παράδειγμα είναι οι πόλεμοι με αρχηγό τον *Ιησού του Ναυή*. Στο ομώνυμο βιβλίο παρουσιάζονται οι εβραίοι να νικούν τους εχθρούς τους και να τους εξοντώνουν εξαρχής, διότι οι ίδιοι οι εβραίοι ήσαν υποταγμένοι στο θέλημα του Θεού και ο Θεός τους βοηθούσε. Αντίθετα οι ίδιοι πόλεμοι για την κατάκτηση της γης της Επαγγελίας, της Παλαιστίνης, εμφανίζονται διαφορετικά στο αμέσως επόμενο βιβλίο των *Κριτών*. Εκεί οι Ισραηλίτες φαίνεται να καταλαμβάνουν με μεγάλη δυσκολία ορισμένα εδάφη, να χάνουν τις περισσότερες περιοχές από τα χέρια τους, διότι δεν ήσαν εντάξει απέναντι στον Θεό τους και ο Θεός δεν τους επέτρεψε την κατάκτηση των εδαφών για παραδειγματισμό τους. Σήμερα η ιστορική έρευνα έρχεται να αποκαλύψει ότι πράγματι στα εδάφη της Παλαιστίνης οι εβραίοι αρχικά κατοίκησαν ειρηνικά και σε διάφορα φύλα, μετά την έξοδο από την Αίγυπτο, και όχι επιθετικά και βίαια.

Για την ανηθικότητα που αναφέρατε δεν είναι φυσικά υπεύθυνος ο Θεός, διότι περιγράφονται ήδη από την Π.Δ. ανάμεσα στις εντολές Του ολόκληροι κώδικες ηθικής προς τον λαό του, που δεν έπρεπε να παραβεί επί ποινή θανάτου πολλές φορές. Οι άνθρωποι είναι οι αδύναμοι και, χωρίς την χάρη του Χριστού, γνωρίζοντας εξωτερικά μόνο τις υποδείξεις του Νόμου του Μωϋσή, **ήσαν ανίκανοι να αντιδράσουν απέναντι στην θνητότητα και φθαρτότητα που βίωναν στην ψυχοσωματική τους υπόσταση**. Επομένως ο Νόμος, πριν την ενσάρκωση του Χριστού, δημιουργούσε κυρίως ανασφάλεια και ενοχή, όχι υγιή πνευματικότητα και αγιοπνευματοκεντρική πρόοδο. **Οι άνθρωποι υπέφεραν κάτω από το βάρος της αμαρτίας τους και ανέμεναν τον παγκόσμιο λυτρωτή των όλων Κύριο Ιησού.**

Το βασικότερο όμως είναι ότι εκείνοι που εμφανίζονται να αμαρτάνουν στα χρόνια της Π.Δ. ανάμεσα στους Ισραηλίτες, ήσαν οι άνθρωποι και όχι ο Θεός, ο οποίος εξαρχής αποκαλύπτεται ως Θεός άγιος, αναμάρτητος και δίκαιος και καλεί όλους προς την αγιότητα και θέωση, ενώ **στους ειδωλολατρικούς λαούς οι θεοί τους είναι εκείνοι που διάγουν εν πλήρη αμαρτία και ανηθικότητα** και δίνουν έτσι το κακό παράδειγμα και στους ανθρώπους και πιστούς τους να κάνουν το ίδιο. Η αμαρτία δηλαδή, εκτός της Αγίας Γραφής, γίνεται την εποχή εκείνη θεσμός και οντολογική κατάσταση, αφού για τους ίδιους τους θεούς των εθνών είναι τρόπος ζωής (*Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Ελληνοκεντρικός Πολυθεϊσμός ή Ελληνοχριστιανισμός;», Ερμούπολη Σύρου, Δεκέμβριος 2003, & Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτη Ναυπάκτου: «Μεταξύ δύο αιώνων», εκδ.Ι.Μ.Γενεθλίων Θεοτόκου & Μιλτιάδη Παπαϊωάννου: «Η Παλαιά Διαθήκη.....», εκδ. Αποστολικής Διακονίας & Σάββα Αγουρίδη: «Ιστορία της θρησκείας του Ισραήλ», β' εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1995).*

Επιτρέψτε μου μια ερώτηση που βρίσκεται στο στόμα πολλών σήμερα, και μάλιστα αντισημιτών πολυθεϊστών: Τι μας χρειάζεται η Παλαιά Διαθήκη

και γιατί η Εκκλησία επιμένει και σ' αυτήν ως Αγία Γραφή, αφού υπάρχει η ομορφιά της Καινής Διαθήκης; Πού βρίσκεται η αξία της Παλαιάς Διαθήκης (ΠΔ);

Η ΠΔ είναι το θαυμαστότερο, αξιολογότερο, επιβλητικότερο και αληθινότερο έπος στην παγκόσμια λογοτεχνία. Η αξία και η ομορφιά της ΠΔ δεν βρίσκεται φυσικά στους πολέμους, τις ένοπλες συρράξεις, την βία ή τις αδυναμίες, ψυχολογικές και σαρκικές, των ανθρώπων που περιγράφει (αυτά άλλωστε είναι διαχρονικά και δεν αλλάζουν, εφόσον οι άνθρωποι θα παραμένουν χωρίς την αγάπη του Θεού στην καρδιά και στην πράξη), αλλά στα μοναδικά μηνύματα που μεταδίδει για την σωτηρία των ανθρώπων. Αυτά είναι σε **πρώτο σκέλος**: η ασύγκριτη μονοθεΐα του Θεού, το ότι ο Θεός είναι πρόσωπο που μπορείς να σχετισθείς μαζί του, να κοινωνήσεις από την Χάρη και την δύναμή του, που εκχέονται δωρεάν, ότι ο Θεός είναι υπεράνω κοσμικών και φυσικών νόμων, διότι εκείνος δημιούργησε τα πάντα και δεν δεσμεύεται από τίποτε και από κανέναν, το ότι είναι παντοδύναμος, αναλλοίωτος και αιώνιος, πως είναι κατεξοχήν φιλόανθρωπος και ιδιαίτερα άγιος, στην οποία αγιότητα, ταπείνωση και αγάπη καλεί όλους τους ανθρώπους αν θέλουν να του μοιάσουν, τελειοποιηθούν και θεωθούν, ενωμένοι κατ' ενέργειαν μαζί Του.

Η ομορφιά λοιπόν της ΠΔ βρίσκεται σ' αυτά τα αποκαλυπτικά μηνύματα περί του Θεού και από τον Θεό, που ακούστηκαν από τους προφήτες Του και οι οποίοι κυνηγήθηκαν, εξορίστηκαν, βασανίστηκαν ή θανατώθηκαν από τους συμπολίτες τους Ισραηλίτες, διότι το σκοτάδι μισεί το φως και πολεμάει την αλήθεια με νύχια και με δόντια.

Το **δεύτερο σκέλος** απaráμιλλης ομορφιάς της ΠΔ βρίσκεται στις προφητείες χαρισματούχων ανδρών που έδρασαν σ' όλη την περίοδο των χρόνων προ Χριστού, από τον Αβραάμ και ύστερα, και οι οποίοι προανήγγειλαν τον ερχομό του Μεσσία Ιησού Χριστού για την σωτηρία της ανθρωπότητας. Σ' αυτά τα δύο επικεντρώνεται η μεγάλη αξία και το νόημα της ΠΔ και όχι στις επί μέρους πτώσεις και αρνητικές συμπεριφορές προσώπων και ομάδων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε βέβαια ότι μετά την πτώση έρχεται η μετάνοια και η πνευματική ανάσταση, οπότε εκεί βρίσκεται και το νόημα της πτώσης.

Εξάλλου ο Χριστός δεν αρνήθηκε τις αλήθειες που ο ίδιος (πριν την ενσάρκωσή του) ως άσαρκος Λόγος και ως μεγάλης βουλής άγγελος αποκάλυψε στους αγίους της ΠΔ και στον λαό του Θεού, και καταγράφηκαν στην Παλαιά Του Διαθήκη, αλλά συμπλήρωσε και ολοκλήρωσε την αποκαλυπτόμενη αλήθεια, εισάγοντας στην οικουμένη την έννοια της Τριαδικότητας του ενός Θεού και την έλευση της Χάρης Του, μέσω του Αγίου Πνεύματος που ως δεύτερος Παράκλητος (μετά την ανάληψη του Χριστού) πνέει και κατοικεί στην Εκκλησία του, δηλαδή στο σώμα Του, για πάντα πλέον.

Τα ίδια τα κείμενα όμως της Παλαιάς Διαθήκης είναι επιστημονικώς γνήσια και αξιόπιστα;

Ολόκληρη η Π.Δ. μεταφράσθηκε όπως γνωρίζουμε τον 3^ο αιώνα π.Χ. από το εβραϊκό

πρωτότυπο στα ελληνικά. Είναι η λεγόμενη *‘Μετάφραση των Εβδομήκοντα’*. Άρα η Π.Δ. που κατέχουμε εμείς σήμερα είναι γνήσια, εφόσον έγινε αρχικά από εβραίους και για τους εβραίους και όχι για τους χριστιανούς (άσχετα αν ο Ιουδαϊσμός την απέρριψε μεταγενέστερα επειδή την χρησιμοποιούσαν και οι χριστιανοί). Ακόμη, στα κείμενα της Νεκράς Θάλασσας, που ανακαλύφθηκαν το 1947 στα σπήλαια του Qumran της Παλαιστίνης, βλέπουμε ολόκληρα κείμενα να είναι σχεδόν ίδια με εκείνα που διαθέτει η Εκκλησία σήμερα για την Π.Δ. Και γράφτηκαν μάλιστα το 100 π.Χ. (*Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Ελληνοκεντρικός Πολυθεϊσμός ή Ελληνοχριστιανισμός;»*, Ερμούπολη Σύρου, Δεκέμβριος 200).

Κατά διαστήματα ακούγονται απόψεις κύριως από νεοεποχιακά θρησκευτικά κινήματα ότι κι άλλοι θεάνθρωποι ανιχνεύτηκαν στην ιστορία και πως διάφοροι ιδρυτές θρησκειών θα μπορούσαν κι αυτοί να θεωρηθούν Μεσσίες. Τι θα μας πείτε πάνω σ’ αυτό;

Δεν υπάρχουν βιβλία που να έχουν μελετηθεί περισσότερο και με μεγαλύτερο πάθος, τόσο από εχθρούς όσο και από φίλους, από τα βιβλία της Αγίας Γραφής, που μιλούν για την έλευση του αναμενόμενου Μεσσία, του Χριστού Ιησού, που υπήρξε ο *πρώτος και μοναδικός και αληθινός Θεάνθρωπος της ιστορίας*· σε αντίθεση με τους φανταστικούς και ανύπαρκτους θεανθρώπους των εξωχριστιανικών θρησκευμάτων, οι οποίοι, αφενός **δεν έχουν καμία ιστορική βάση**, γιατί δεν υπήρξαν πραγματικά, αφετέρου **αποτελούν εκφράσεις της νοσταλγούμενης λύτρωσης**, που παρατηρείται σ’ όλους τους λαούς και της θεανθρώπινης παγκόσμιας προσδοκίας.

Πράγματι, ο Βούδδας, ο Κομφούκιος, ο Λάο Τσε, ο Μωάμεθ και όλοι οι ιδρυτές θρησκειών, παρουσιάζονται ιστορικά απομονωμένοι. Εμφανίστηκαν, δηλαδή, σε μια ορισμένη περίοδο, χωρίς να τους έχει προαναγγείλει κάποια θρησκευτική παράδοση. Αντίθετα, ο Μεσσίας δεν αναγγέλθηκε μονάχα από έναν προφήτη, αλλά από μια **ατελείωτη αλυσίδα ανθρώπων**, που έζησαν και έδρασαν σε διαφορετικό χρονικό πλαίσιο, περιβάλλον και συνθήκες. Θα παραμείνει, δηλαδή, για πάντα το κλειδί της ιστορίας, που ανοίγει μόνο με την πίστη στην θεότητα Του και το χαρακτηρισμό του ως «Υιός του Θεού», που έγινε άνθρωπος ακριβώς για να γίνουμε εμείς θεοί κατά τη συμμετοχή μας σ’ Αυτόν και να κληρονομήσουμε τη Βασιλεία των Ουρανών.

Ο απ. Παύλος, στην προς Γαλάτας επιστολή του, μας διαβεβαιώνει πως **«όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, τότε έστειλε ο Θεός τον Υιόν Του, ο οποίος γεννήθηκε από γυναίκα»**. Για το συγκεκριμένο αυτό «πλήρωμα του χρόνου», μίλησαν οι προφύτες εκατοντάδες χρόνια πριν την πολυπόθητη Επιφάνειά Του. Αποτελούν οι μαρτυρίες αυτές την πλέον ισχυρή αγιογραφική απόδειξη του θεανθρώπινου χαρακτήρα του Ιησού Χριστού, της ιδιότητάς του ως Υιού του Θεού και της μοναδικής μεσσιακής Του αποστολής μέσα στο διάβα των αιώνων.

Γνωρίζουμε ότι και οι προφητείες για τον Χριστό είναι πολλές στην Παλαιά Διαθήκη. Θέλετε να μας αναφέρετε ορισμένες;

Βεβαίως! Μπορούμε να αναφέρουμε μερικές μόνο, χάριν συντομίας:

- 'Ότι ο Μεσσίας θα προερχόταν από την Βηθλεέμ, αλλά η αρχή και η ενέργειά του «ξεπερνούν την αρχή των ημερών της δημιουργίας» (ο Χριστός είναι δηλαδή Θεός, επισημαίνει η προφητεία) (Μιχαίας 5,4).
- Ότι θα έμπαινε στην Ιερουσαλήμ θριαμβευτικά πάνω σε γαϊδουράκι (Ζαχ. 9,9).
- Ότι θα προδινόταν ο Μεσσίας για τριάντα αργύρια (Ζαχ. 11,12), όπως και έγινε στη ζωή του Χριστού από τον Ιούδα. Και μάλιστα, συνεχίζει η προφητεία, με αυτά θα αγόραζαν τον αγρό του κεραμιδά, πράγμα που επαληθεύτηκε κατά γράμμα.
- Ακόμη ότι ο δίκαιος Μεσσίας θα τραυματιζόταν για τις δικές μας ανομίες και με τις πληγές του θα γιατρευόμασταν εμείς. Όπως το αναφέρει ο Ησαΐας, έτσι και έγινε.
- Θα πέθαινε με σταυρικό θάνατο, λέει ο ψαλμωδός (Ψλμ. 22,16), τρυπώντας τα χέρια του και τα πόδια του.
- Θα του έδιναν ξύδι να πιεί, αντί για νερό (Ψλμ. 69,21), γεγονός που έγινε πάνω στον σταυρό.
- Τα ρούχα του θα τα έβαζαν σε κλήρο αναφέρει πάλι ο ψαλμός (22,18), 1.000 χρόνια π.Χ. Αυτό έγινε από τους στρατιώτες κάτω από το σταυρό.
- Κόκκαλό του δεν θα σπάσει (Ψλμ. 34,20) αναφέρει και πάλι το προφητικό κείμενο. Πράγματι ενώ στους δύο κακούργους έσπασαν οι στρατιώτες τα σκέλη, ο Ιησούς δεν υπέστη τέτοιο πράγμα, διότι είχε ήδη εκπνεύσει.
- Ο Ησαΐας ακόμη, 800 χρόνια προ Χριστού, μας λέει κάτι πολύ σημαντικό. Ότι ο τάφος του «ορίστηκε με τους κακούργους. Όμως στο θάνατό του στάθηκε με τον πλούσιο» (53,9). Αυτό σημαίνει ότι πέθανε πράγματι ανάμεσα σε δύο ληστές. Αλλά μετά τον θάνατό του ενταφιάστηκε στον τάφο που προοριζόταν για τον Ιωσήφ από Αριμαθαίας, πλούσιο και μυστικό ακόλουθο του Ιησού.
- Μοναδική είναι και η προφητεία για την ανάστασή του. Ο ποιητής και προφήτης βασιλιάς Δαβίδ αναφωνεί: «Δεν θα εγκαταλείψεις την ψυχή μου στον άδη, ούτε θα επιτρέψεις ο άγιός σου να γνωρίσει σωματική αποσύνθεση» Πράγματι ο Δαβίδ πέθανε και έλυωσε στο χώμα, αλλά η προφητεία προοριζόταν για τον Υιό του Θεού, που τρεις μέρες παρέμεινε ως άνθρωπος στον άδη και την τρίτη αναστήθηκε, χωρίς να δει μάλιστα διαφθορά το σώμα του, δηλαδή αποσύνθεση (Ψλμ. 16,10) (Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Ελληνοκεντρικός Πολυθεϊσμός ή Ελληνοχριστιανισμός;», Ερμούπολη Σύρου, Δεκέμβριος 2003).

Δεν θα μπορούσαν οι προφητείες να αποδοθούν σε ένα άλλο πρόσωπο της ιστορίας και να μην αφορούν τον Ιησού Χριστό;

Οι προφητείες που αναφέρονται στον Χριστό είναι γύρω στις 300 συνολικά. Το να συμπέσουν σε ένα πρόσωπο 48 μόλις προφητείες και αυτός να μην είναι ο επηγγελμένος Μεσσίας, στατιστικά έχει πιθανότητες να συμβεί, σύμφωνα με σύγχρονους υπολογισμούς, με 1 προς 10^{157} . Ο αριθμός αυτός είναι ασύλληπτος και απίθανος. Φανταστείτε τώρα να συμπέσουν 300 προφητείες που αφορούν τον Χριστό σε ένα πρόσωπο άσχετο και ξένο προς αυτόν. Είναι μαθηματικά και αστρονομικά εντελώς αδύνατον να συμβεί κάτι τέτοιο (Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου: «Τι είναι ο Χριστός», στ' έκδοση, εκδ. Ι.Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 1995, & Σπύρου Φίλου: «Το μόνιμο θαύμα, Οι προφητείες της Βίβλου», Αθήνα).

Και ο ρόλος του Ιωάννη του Πρόδρομου ποιος είναι ως προφήτης;

Όσο περνούσαν τα χρόνια ο Θεός φάνερωνε με τους προφήτες του όλο και πιο καθαρά τα χαρακτηριστικά εκείνου, που επρόκειτο να έρθει για να τους λυτρώσει.

Στη Π.Δ. ο ίδιος ο Θεός προαναγγέλλει δια του προφήτου Μαλαχία τον ερχομό του στη γη, γιατί λέγει: **«Θα αποστείλω τον αγγελιοφόρο μου για να προετοιμάσει το δρόμο μου. Ο αγγελιοφόρος της διαθήκης, στον οποίον προσβλέπετε, ήδη έρχεται. Τότε εγώ, ο Κύριος (Γιαχβέ, στο Εβραϊκό κείμενο), που εσείς με περιμένετε, θα εισέλθω ξαφνικά στο ναό μου»** (3,1). Εφόσον ο Ιωάννης ο Βαπτιστής αναγνωρίζεται από τον Χριστό ως ο Πρόδρομος της Παρουσίας του Κυρίου (Λουκ. 7,27) και ο Πρόδρομος προαναγγέλλει τον Ιησού Χριστό ("Ίδε ο αμνος του Θεου") ευνόητο είναι ότι ο Χριστός ταυτίζεται με το Θεό, είναι ο ίδιος ο Θεός ενανθρωπήσας.

Πράγματι, ο μέγιστος προφήτης Ιωάννης εμφανίζεται στην Π.Δ. να είναι ο προπομπός της επίγειας παρουσίας του Θεού, γιατί λέγει ο προφήτης: **«Ακούστε! Κάποιος φωνάζει: "Ετοιμάστε στην έρημο ένα δρόμο για τον Κύριο, ισιώστε εκεί το δρόμο να περάσει ο Θεός μας"»** (Ησαΐας 40,3).

Και ποιο κάτω λέγει ο Ησαΐας: **«Βάλε φωνή με δύναμη, Ιερουσαλήμ.... Να ο Θεός σας! Ο Κύριος ο Θεός έρχεται να εξουσιάσει με δύναμη...»** (40,9-10).

Αλλά και ο πατέρας του Προδρόμου, ο ευσεβής ιερέας Ζαχαρίας, εν Πνεύματι Αγίω αναγνωρίζει την αποστολή του Βαπτιστή μεταξύ των ανθρώπων: **«Και συ, παιδίον, προφήτης υψίστου κληθήση· προπορεύση γαρ προ προσώπου Κυρίου ετοιμάσαι οδούς αυτού»** (Λουκ. 1,76).

Το περιεχόμενο των προφητειών αυτών είναι θαυμαστό. Πάντως το σπουδαιότερο είναι ότι το ερχόμενο πρόσωπο εξισώνεται με το Θεό Γιαχβέ της Παλαιάς Διαθήκης. Είναι ο ίδιος, που πρόκειται να έρθει, γιατί λέγει: **«Εγώ στέλνω τον άγγελό μου και θα προετοιμάσει το δρόμο πριν από ΜΕΝΑ»**. Αλλά όχι μόνο αυτό. Οι προφητείες εκπληκτικά αναφέρουν ότι ο προάγγελος του Μεσσία θα δράσει στον Ισραήλ, θα είναι ένας και μοναδικός και ότι το έργο του Μεσσία θα είναι κυρίως έργο λύτρωσης αμαρτιών και όχι πολιτικό ή κοινωνικό (βλ. και Σπύρου Φίλου: «Το μόνιμο θαύμα, Οι προφητείες της Βίβλου», Αθήνα, σελ.....).

Η συνείδηση της Εκκλησίας αναγνωρίζει στο πρόσωπο του μεγαλύτερου προφήτη της ιστορίας, του Ιω. του Βαπτιστή, τον ουρανόσταλτο αγγελιοφόρο, που κατέδειξε στους συγχρόνους του τον Χριστό, ως Υιό του Θεού.

Να πάμε τώρα στην Καινή Διαθήκη. Πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι τα Ευαγγέλια είναι αξιόπιστα και ότι μας λένε την αλήθεια;

Πολύ σημαντική η ερώτησή σας. Για να δούμε αν ένα βιβλίο είναι αξιόπιστο, εξετάζουμε τρεις παράγοντες:

Τις εσωτερικές μαρτυρίες

Τις εξωτερικές μαρτυρίες

Τα αρχαιολογικά ευρήματα

*Πάμε να δούμε τις **εσωτερικές μαρτυρίες των ευαγγελίων.***

Να πούμε αρχικά ότι όλα τα πρωτότυπα χειρόγραφα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, αλλά και των ευαγγελίων έχουν καταστραφεί, γιατί είχαν γραφτεί σε παπύρους που ήταν σαν υλικό πολύ ευαίσθητος. Διαθέτουμε αντίγραφα σε περγαμηνές, μεταγενέστερα βέβαια, από δέρματα ζώων. Αυτά τα λέμε χειρόγραφους κώδικες. Πρέπει να σας αναφέρω ότι ενώ για άλλους αρχαίους συγγραφείς έχουμε ελάχιστους κώδικες, διαθέτουμε 2.500 κώδικες που περιέχουν ολόκληρη την Αγία Γραφή και 25.000 κώδικες που περιέχουν κυρίως την Καινή Διαθήκη. Αυτοί οι κώδικες προέρχονται από όλο τον κόσμο. Έτσι από πλευράς αριθμού κωδίκων η Αγία Γραφή είναι το πιο γνήσιο βιβλίο του κόσμου.

*Να δούμε τώρα την **αρχαιότητα των κωδίκων.***

Ενώ τα έργα του Θουκυδίδη, του Αριστοτέλη, του Ιουλίου Καίσαρα κ.λπ. σώζονται σε αντίγραφα που απέχουν 1.300 χρόνια περίπου από την εποχή που γράφτηκαν, η Καινή Διαθήκη σώζεται σε κώδικες που απέχουν μόλις 200 χρόνια από την εποχή που εγράφησαν τα ευαγγέλια. Και γνωρίζουμε ότι γράφτηκαν γύρω στο 70 μ.Χ.

Επομένως και από άποψη αρχαιότητας η Καινή Διαθήκη είναι το πιο αξιόπιστο βιβλίο του κόσμου. Ποιο αξιόπιστο και από την Ιλιάδα του Ομήρου, που η χρονολογική απόσταση από την εποχή που γράφτηκε ξεπερνά τα 1.800 χρόνια. Και όμως κανείς δεν αμφισβήτησε τα έργα του Θουκυδίδη, του Αριστοτέλη, τα ομηρικά κείμενα κ.λπ., παρά μόνο αμφισβητήθηκε σε τόσο μεγάλη ένταση η γνησιότητα της Καινής Διαθήκης, γιατί λέει την αλήθεια και ενόχλησε πολλούς που προτιμούν το σκοτάδι.

Οι εξωτερικές μαρτυρίες που αναφέρατε, τι είναι;

Είναι κάθε πληροφορία που παίρνουμε για τα κείμενα που εξετάζουμε, η οποία όμως προέρχεται από άλλα βιβλία ή από άλλα πρόσωπα.

Τέτοιες μαρτυρίες για μας είναι οι **αρχαιότεροι συγγραφείς** που μιλάνε για τα ευαγγέλια. Αυτοί είναι ο Παπίας, επίσκοπος Ιεραπόλεως της Φρυγίας (60-130 μ.Χ.) και ο Ειρηναίος, επίσκοπος Λουγδούνου (Λυώνος).

Ο Παπίας, μαθητής του αγ. Ιωάννη του Θεολόγου, γύρω στο 130 μ.Χ. γράφει: «Ο Μάρκος ακολουθεί τον Πέτρο. Στο ευαγγέλιό του με ακρίβεια και πιστότητα καταγράφει ό,τι άκουσε από αυτόν». Υπήρξε δηλαδή μαθητής και ερμηνευτής του αποστόλου Πέτρου. Χωρίς να ανήκει στον στενό κύκλο των 12 Αποστόλων του Κυρίου, όπως εξηγεί και ο ιστορικός Ευσέβιος στην εκκλησιαστική του ιστορία. Ο άγιος Ειρηναίος, το 200 μ.Χ. μας λέει: «Το κατά Ματθαίον ευαγγέλιο το έγραψε ο Ματθαίος για τους Εβραίους. Ο Μάρκος έγραψε και αυτός ευαγγέλιο που περιέχει όσα κήρυττε ο Πέτρος. Ο Λουκάς έγραψε όσα δίδασκε ο Παύλος. Λίγο αργότερα ο αγαπημένος μαθητής Ιωάννης έγραψε και αυτός το ευαγγέλιό του». Τόσο αυθεντικές εξωτερικές μαρτυρίες, πιστέψτε με, είναι δύσκολο να βρεθούν παγκοσμίως. Άλλωστε και η σύγχρονη έρευνα έχει καταλήξει ότι το περιεχόμενο του ευαγγελίου του Μάρκου προέρχεται από προ-Μάρκικες πηγές, δηλαδή από αρχικές συλλογές παραδόσεων και λογίων που ήταν σε χρήση στην Πρώτη Εκκλησία μεταξύ των χριστιανών κυρίως για διδακτική χρήση [βλ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, «Τι είναι ο Χριστός», στ' έκδοση, εκδ. Ι.Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 1995, και Ιακώβου Πηλιλή, επισκόπου Κατάνης, «Ο Ιησούς Χριστός», Αθ. 1998].

Όσον αφορά τις μαρτυρίες της αρχαιολογίας είναι πέλαγος οι ανακαλύψεις που πιστοποιούν την αλήθεια των λεγομένων της Αγίας Γραφής και δεν είναι ανάγκη να τις αναφέρουμε εδώ λόγω ελλείψεως χρόνου.

Και για τα αδέρφια του Ιησού Χριστού, που αναφέρονται στα ευαγγέλια, τι έχετε να μας πείτε; Ο Ματθαίος π.χ. ονομάζει τον Χριστό «πρωτότοκο».

Με τη λέξη “**πρωτότοκος**” ο Ματθαίος δεν ισχυρίζεται φυσικά ότι ο Ιησούς Χριστός είναι καρπός της Παρθένου με τον Ιωσήφ (αυτό για την Ορθόδοξη Εκκλησία αποτελεί βλασφημία), αλλά μόνο ότι ο Χριστός ήταν το πρώτο παιδί της Θεοτόκου. Πρωτότοκος ονομαζόταν το πρώτο παιδί που γεννιόταν σε κάθε σπιτικό, που άνοιγε μήτρα, ακόμη κι αν δεν είχε την ευλογία το ζευγάρι να γεννήσει περισσότερα παιδιά.

Άλλωστε η Παναγία δεν εγνώριζε τον Ιωσήφ σαρκικά, ούτε πριν την σύλληψη του Χριστού, ούτε μετά τη γέννησή Του. Διότι:

α) Προς τον άγγελο που της μετέφερε το χαρμόσυνο μήνυμα της θείας ενανθρώπισης απαντά: «**πως θα συλλάβω παιδί, αφού δεν προτίθεμαι να συννευρεθώ μετά του ανδρός μου;**» (Λουκ. 1,34). Εάν ο σκοπός του γάμου της Παρθένου Μαρίας ήταν η απόκτηση κάποτε παιδιών με τον Ιωσήφ, όπως γίνεται σε κάθε φυσική γαμική συνάφεια, δεν θα ρωτούσε τον άγγελο με αυτά τα λόγια, ούτε θα έμενε έκπληκτη και θα είχε την απορία περί ενός τέτοιου φυσικού γεγονότος, που φέρνει χαρά στη ζωή του ζευγαριού, και

β) Μετά τη γέννηση του θείου βρέφους, ποτέ δεν ονομάζεται ο Ιωσήφ πατέρας του παιδιού ή σύζυγος της Μαρίας, αλλά πάντοτε και μόνο η Θεοτόκος ονομάζεται **"μητέρα του παιδιού"**, διότι ο Πατέρας του Ιησού Χριστού είναι ο Θεός Πατήρ και η σύλληψή Του έγινε εκ Πνεύματος Αγίου. Π.χ. «Μετά το θάνατο του Ηρώδη, άγγελος Κυρίου εμφανίζεται σε όνειρο στον Ιωσήφ, όταν ήταν στην Αίγυπτο, και του λέγει: "Σήκω, πάρε το παιδί και τη μητέρα του και πήγαινε στη γη Ισραήλ, διότι έχουν πεθάνει εκείνοι, που ζητούσαν τη ζωή του παιδιού". Αυτός δε όταν σηκώθηκε πήρε το παιδί και τη μητέρα του και ήλθε στη γη του Ισραήλ» (Ματθ. 2,19-21). Για τους μάγους επίσης αναφέρεται πως «μόλις είδαν το αστέρι χάρηκαν υπερβολικά και αφού ήρθαν στο σπίτι είδαν το παιδί μαζί με την Μαρία την μητέρα του» (Ματθ. 2,10-11).

Τα **αδέλφια του Ιησού**, που αναφέρονται μάλιστα με τα ονόματά τους στην Καινή Διαθήκη (ο Ιάκωβος, ο Ιωσήφ, ο Ιούδας, ο Συμεών, η Μαρία και η Σαλώμη), είναι παιδιά του Ιωσήφ από προηγούμενη γυναίκα του, που στο μεταξύ είχε πεθάνει, ενώ η Θεοτόκος παρέμεινε αιειάρθενος πριν, κατά και μετά τον "υπερφυή τόκον της". Αν είχε και άλλα παιδιά η Παναγία, ο Ιησούς πάνω απ' το σταυρό θα ανέθετε σ' αυτά την φροντίδα της Μητέρας του και όχι στον Ιωάννη, τον «ηγαπημένο» μαθητή (Ιω. 29,26).

Τέλος, η Αγία Γραφή ακόμη ονομάζει πολλούς συγγενείς "αδελφούς", χωρίς να είναι και πραγματικά σαρκικά αδέλφια (*Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Σύγχρονες αιρέσεις και παραθρησκευτικές λατρείες στην Ελλάδα»*, Ερμούπολη Σύρου, Ιούλιος 2002, & *Μιχαήλ Χούλη: «Η Ψευδώνυμος Γνώσις»*, εκδ. Στερέωμα, Θεσσαλονίκη).

Εδώ πρέπει να σας ρωτήσω για ένα βιβλίο που έκανε τεράστιο αριθμό πωλήσεων και κατηγορεί ευθέως τον Χριστιανισμό ότι μαγείρεψε όπως ήθελε τα ευαγγέλια και παρουσιάζει τον Χριστό να είναι απλός άνθρωπος και όχι Θεός. Πρόκειται για τον «Κώδικα Ντα Βίντσι». Θέλετε να μας μιλήσετε πάνω σ' αυτό;

- Ευχαρίστως! Το βιβλίο «Κώδικας Ντα Βίντσι» παρουσιάζει ένα αλλοιωμένο, αποκρυφιστικό και ψεύτικο Χριστό και όχι τον Χριστό της ιστορίας, όπως πράγματι υπήρξε. Διότι ο Ιησούς της ιστορίας ήταν, είναι και θα είναι Θεάνθρωπος.

- Πρώτα πρώτα μιλάει το βιβλίο για αρσενική και θηλυκή πλευρά του Θεού. Ο Θεός όμως δεν έχει εκ φύσεως φύλο, δεν είναι φυσικά ούτε άντρας ούτε γυναίκα, αλλά πνεύμα. Επομένως δεν μπορούμε να μιλάμε για αιώνιο θηλυκό ή για θηλυκή θεότητα, διότι τέτοιες αντιλήψεις είναι τελείως ανθρωποπαθείς και πηγάζουν από την ειδωλολατρική αρχαιότητα ή ανήκουν σε προϊστορικό στάδιο σκέψης. Παρόμοιες αντιλήψεις συναντάμε και στον αρχαίο γνωστικισκό και στα λεγόμενα «γνωστικά ευαγγέλια», για τα οποία μπορούμε να συζητήσουμε στη συνέχεια.

- Δεύτερον, οι επιστολές του Παύλου, που χρονολογούνται γύρω στο 55 μ.Χ., τα ίδια τα ευαγγέλια και οι Πράξεις των αποστόλων, πολλά άλλα πρωτοχριστιανικά κείμενα του 1^{ου} και 2^{ου} αιώνα (οι επιστολές του Ιγνατίου, η προς Διόγνητον επιστολή, ο Ιππόλυτος, ο Ιουστίνος ο Μάρτυρας, ο Αθηναγόρας, ο Ειρηναίος, ο

Τερτυλλιανός κ.α.), αναγνωρίζουν τον Χριστό ως Θεό εξ αρχής. Ο ίδιος ο Χριστός φαίνεται ολοκάθαρα σε όλα τα παραπάνω κείμενα να θεωρεί τον εαυτόν του ως Θεό ενσαρκωμένο, και δεν πρόκειται φυσικά για εφεύρεση του Μ. Κωνσταντίνου, ο οποίος άλλωστε παράλληλα με την εύνοιά του προς τον χριστιανισμό, είναι τεκμηριωμένο ότι ευνόησε με σειρά νόμων και την ειδωλολατρική θρησκεία. Σε καμία περίπτωση δηλαδή δεν πίεσε αυτός τα πράγματα για να αναγνωρισθεί δήθεν ο Ιησούς ως Θεός και να παραμεριστεί κάποια «θηλυκή θεότητα» από τα ευαγγέλια. Πάρα πολλά κείμενα επίσης πατέρων της Εκκλησίας που διαθέτουμε αναφέρουν ολοκάθαρα τον Χριστό ως Θεό και δεν υπάρχει άλλη αναφορά σε κάποια θεά. Αναφορές σε θεότητες που ξέφυγαν από τον Ουράνιο χώρο και με διάφορους τρόπους προσπάθησαν να επιστρέψουν στο Πλήρωμα των θεών συναντάμε στους γνωστικούς και στη θεολογία τους, που απέχει ριζικά βέβαια από τη θεολογία του Χριστιανισμού.

- Τρίτον, το βιβλίο εμφανίζει βλάσφημα την Μαρία τη Μαγδαληνή να είναι παντρεμένη μυστικά με τον Ιησού και να έχουν κάνει και παιδιά μαζί. Αυτή η αρρωστημένη φαντασία ξεκινάει μόλις τον 19^ο αιώνα και έχει αντλήσει ο συγγραφέας από αποκρυφιστικές πηγές, όχι από ιστορικές και γνήσιες των αρχών του χριστιανισμού. Έχει αντλήσει εκτός των άλλων όπως φαίνεται και από το «γνωστικό ευαγγέλιο του Φιλίππου», στο οποίο παρουσιάζεται ο Χριστός να φιλάει συχνά την Μαρία τη Μαγδαληνή στο στόμα. Δυστυχώς για τον συγγραφέα του Κώδικα, το γνωστικιστικό αυτό κείμενο έχει γραφεί στα τέλη του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. και δεν έχει καμμία σχέση με την χριστιανική και ιστορική παράδοση, αλλά αντίθετα προσπαθεί να ερμηνεύσει με δικό του τρόπο την δήθεν σεξουαλική ζωή του Χριστού («Ορθόδοξης Ομάδας Δογματικής Έρευνας», *Ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο*. Άρθρο: «Τα Ευαγγέλια των Γνωστικών: Είναι αυθεντικά;» (του Douglas Groothuis).

- Τέταρτο και τελευταίο, εφόσον ο Χριστός είναι ο ενσαρκωμένος Θεός [και αυτή είναι η αλήθεια που διακηρύσσει εξ αρχής η Εκκλησία, ότι δηλαδή δεν πρόκειται για την γέννηση ενός καινούργιου ανθρώπου που εμφανίστηκε πάνω στη γη, αλλά για τον ίδιο το Θεό που όταν ήρθε το «πλήρωμα του χρόνου» πήρε και σάρκα και ψυχή ανθρώπινη, για να σώσει την πεσμένη ανθρωπότητα], είναι λογικό και θεολογικό να μην έχει ανάγκη γυναίκας, έρωτος και οικογένειας, αφού ήταν και είναι κάτι εντελώς διαφορετικό και η αποστολή του ήταν διαφορετική.

Αναφερθήκατε πριν από λίγο στα “γνωστικά ευαγγέλια”. Έχουν σχέση με τα “απόκρυφα ευαγγέλια”; Και γιατί δεν μπορούμε να τα εμπιστευτούμε;

Τα γνωστικά ευαγγέλια ανήκουν πράγματι στην απόκρυφη φιλολογία της μεταχριστιανικής εποχής. Πρόκειται για κείμενα μεταφυσικής και όχι ιστορικής αλήθειας. Βασίζονται στον νεφελώδη φιλοσοφικό μυστικισμό ανώνυμων γνωστικών, που προσπαθούν να επανερμηνεύσουν τις αλήθειες του Χριστιανισμού βασιζόμενοι στα ήδη γνωστά τους 4 ευαγγέλια (του Ματθαίου, του Μάρκου, του Λουκά και του Ιωάννη), αλλά παρουσιάζοντάς τα όπως θέλουν εκείνοι, χωρίς δηλαδή να μιλάνε για ανάσταση, διαχωρίζοντας τον ουράνιο από τον επίγειο Ιησού, προσθέτωντας την γνωστική ιδέα περί του «Πληρώματος των αιώνων», απ’ όπου κατέβηκε υποτίθεται ο «αιώνας» Χριστός, και εμφανίζοντας τον αιώνα «Μητέρα»

που ξέπεσε από το Πλήρωμα των υπόλοιπων θεοτήτων και που ενήργησε αντίθετα από τον «Πατέρα».

Όταν μιλάμε για *Γνωστικισμό*, για να μας καταλαβαίνει ο κόσμος, αναφερόμαστε σε ομάδες αιρετικών και αποκρυφιστών (σήμερα της Νέας Εποχής), οι οποίοι βασίζονταν πάνω στην «γνώση» κρυμμένων αληθειών και όχι στην χριστιανική πίστη για την σωτηρία τους και βασική δογματική τους θέση είναι ότι υπήρχε το Πλήρωμα των αιώνων-θεοτήτων, από το οποίο αποσκίρτησαν ή ξέπεσαν διαδοχικά οι αρσενικοί ή θηλυκοί αιώνες από τον Πατέρα (κορυφαία θεότητα). Ο Χριστός πίστευαν πως ήταν ένας από τους αιώνες αυτούς που γεννήθηκε, έπαθε και αναστήθηκε φαινομενικά για τη σωτηρία του κόσμου ή για την επιστροφή των αιώνων στο Πλήρωμα, ενώ οι θείοι σπινθήρες που ενυπάρχουν σε κάθε άνθρωπο (η «χριστική» δηλαδή εσωτερική δύναμη και συνείδηση του καθενός) και όχι ο σταυρωμένος και αναστημένος Θεάνθρωπος, είναι ικανοί να αφυπνίσουν την επιθυμία των ανθρώπων για σωτηρία.

Τα γνωστικά λοιπόν ευαγγέλια, που ονομάζονται έτσι γιατί έχουν δομή και υλικό παρμένα από τα γνωστά μας 4 ευαγγέλια, είναι σίγουρα κατά πολύ μεταγενέστερα των 4^{ων} ευαγγελίων, δεν γνωρίζουμε ποιοι τα έγραψαν και κυρίως δεν πατάνε σε ιστορικές πηγές, ενώ παρουσιάζουν τον Χριστό και τους μαθητές του να συζητάνε για ανούσια μεταφυσικά θέματα, ανθολογία διαλέξεων δηλαδή, άσχετα με την πρωτοχριστιανική ζωή, όπως πχ. για το έλλειμα των αιώνων και το πλήρωμά τους, και μάλιστα από αμόρφωτους ψαράδες, τελώνες και ζηλωτές όπως ήταν οι μαθητές του Χριστού.

Τα «ευαγγέλια» αυτά (του Θωμά, του Φιλίππου, της Μαρίας, των Αιγυπτίων και της Αληθείας), βρέθηκαν στο Nag Hammadi της Άνω Αιγύπτου το 1945, δανείζονται τα ονόματα μαθητών του Χριστού για να προσδώσουν κύρος στα γραφόμενά τους, έχουν φθαρεί αρκετά, έχουν μεταφρασθεί επανειλημμένα στα Ελληνικά και Κοπτικά, σε σημείο που δεν είμαστε σίγουροι για το αρχικό τους περιεχόμενο και τις τροποποιήσεις που έχουν υποστεί, ενώ οι περισσότεροι μελετητές τα χρονολογούν από τον 4^ο αιώνα κ.ε. Δεν διαθέτουμε ακόμη πλήθος κωδίκων, όπως αντίθετα ισχύει για τα καινοδιαθηκικά κείμενα, και δεν μπορούμε να πιστοποιήσουμε την ακεραιότητά τους. Δεν αποδίδουν τελικά την πρωτοΕκκλησιαστική θεολογία, διότι παραποιούν την Καινή Διαθήκη και είναι κείμενα παράγωγα και όχι πρωτότυπα των αγίων Γραφών («*Ορθόδοξης Ομάδας Δογματικής Έρευνας*», *Ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο: Άρθρο: «Τα Ευαγγέλια των Γνωστικών: Είναι αυθεντικά;»* (του Douglas Groothuis).

Τι έχετε να μας πείτε για τα θαύματα του Θεανθρώπου; Διότι ορισμένοι άθεοι δεν τα δέχονται ή κατηγορούν τον Χριστό ότι τα πραγματοποίησε με δυνάμεις υπνωτιστικές ή με τέχνες που έμαθε στο Θιβέτ ή στην Ινδία όπου και ταξίδεψε.

Πράγματι ορισμένοι κατηγόρησαν τον Χριστό ότι έκανε θαύματα χρησιμοποιώντας τον υπνωτισμό και την υποβολή και άλλοι ότι έμαθε να χρησιμοποιεί τις δυνάμεις τις φύσεως από ταξίδια που δήθεν πραγματοποίησε σε μεγάλα αποκρυφιστικά

κέντρα.

Μεγάλοι ψυχίατροι μας απαντούν σήμερα λέγοντας ότι **ο υπνωτισμός και η υποβολή έχει πολύ περιορισμένα αποτελέσματα, ακόμη και σε νευρικές παθήσεις**. Και δεν μπορείς να θεραπεύσεις έτσι με καμμία δύναμη παράλυτο 38 ετών με ανεπανόρθωτη φθορά των μελών του από την ακινησία, όπως έπραξε ο Ιησούς. Άλλωστε πώς μπορεί η υποβολή να ειρηνεύει θάλασσες, να διώχνει δαιμόνια, να χορταίνει χιλιάδες ανθρώπους με λίγα ψάρια και να ανασταίνει νεκρούς; Αυτό θα ήταν επιστημονική φαντασία! Επιπλέον, **η μεγαλύτερη διάρκεια ύπνωσης δεν ξεπερνάει τις έξι ώρες**. Και θυμηθείτε ότι ο νεκρός Λάζαρος βρισκόταν τέσσερις ημέρες νεκρός στο μνήμα και κατόπιν αναστήθηκε από τον Χριστό. Αν υπήρχε τρόπος, όλοι θα ανέστηναν τους πεθαμένους συγγενείς τους και όλα θα ήταν φαινομενικά υπέροχα! (Μιχαήλ Χούλη: «Η Ψευδώνυμος Γνώσις», εκδ. Στερέωμα, Θεσσαλονίκη).

Πάνω σ' αυτό έχω να σας αναφέρω τη γνώμη του διάσημου με βραβείο Νόμπελ αυστριακού φυσικού Victor Hess, ο οποίος απάντησε σε σχετικό ερώτημα ως εξής: «Δεν μπορώ, είπε, να καταλάβω γιατί ο παντοδύναμος Θεός, που δημιούργησε τα πάντα, δεν θα ήταν σε θέση, αν ήθελε, να αλλάξει την φυσική πορεία των πραγμάτων» (επισκόπου Αχελώου Ευθυμίου: «Αθώος», εκδ. Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος, β' έκδοση, Αθήνα 1996). Βλέπετε ότι οι πραγματικά μορφωμένοι πλησιάζουν πολύ καλύτερα το Θεό από τους ημιμορφωμένους.

Και πώς να το κάνουμε: Δεν μπορεί οι Γαλιλαίοι και Ιουδαίοι και Σαμαρείτες της εποχής του Χριστού, καθώς και οι απόστολοι και μαθητές του, οι οποίοι διαπίστωναν κάθε ώρα και στιγμή το πλήθος των υπερφυσικών θαυμάτων του και έμεναν με το στόμα ανοικτό, να ήσαν όλοι ηλίθιοι και ανόητοι ώστε να πιστεύουν αδιαμαρτύρητα στο κάθε τι, ενώ οι σύγχρονοι αμφισβητίες των θαυμάτων του Χριστού να είναι οι μόνοι έξυπνοι! Δεν μπορούμε να δεχθούμε τέτοιες άκρως τραβηγμένες θέσεις, διότι υποβιβάζουν και τα ιστορικά και τα ψυχολογικά δεδομένα της εποχής.

Για το αν τώρα ο Χριστός ταξίδεψε στην Άπω Ανατολή όπου και υποτίθεται πως μαθήτευσε σε κέντρα αποκρυφισμού και μαγείας, έχουμε να πούμε: α) πως τέτοιες πληροφορίες ιστορικά δεν ανευρίσκονται πουθενά, β) στα ευαγγέλια ονομάζεται ο Ιησούς από τους συντοπίτες του «γυιός του μαραγκού» (Ματθ. 13,55) και «Ιησούς ο μαραγκός» (Μαρκ. 6,3), που σημαίνει ότι συνεχώς εξασκούσε μαζί με τον θετό του πατέρα Ιωσήφ το επάγγελμα αυτό, γ) καθαρά αναφέρεται στα ευαγγέλια ότι μέχρι την ηλικία των 30 ετών, οπότε και ξεκίνησε το λυτρωτικό κήρυγμα και τα θαύματά του «ήταν υποταγμένος», δηλαδή υπάκουε στις εντολές της Θεοτόκου μητέρας του και στον Ιωσήφ (Λουκ. 2,51), και δ) όταν ως δωδεκάχρονο παιδί άφηνε άφωνους τους σπουδασμένους νομοδιδασκάλους στον ναό των Ιεροσολύμων με τα ουρανόφερτα λόγια του, άραγε υπήρχε ανάγκη να σπουδάσει κάτι επιπλέον, την κοσμική δηλαδή σοφία και τις κομπογιαννίτικες πρακτικές των ινδών φακίρηδων; Όλες αυτές οι κατηγορίες ανήκουν στην σφαίρα και μόνο της φαντασίας.

Για έναν ανιδιοτελή ερευνητή του Χριστιανισμού, το γεγονός ότι ο Ιησούς, ενώ δεν

διασώζεται από καμμία ιστορική πηγή ότι σπούδασε την ανθρώπινη επιστήμη και σοφία της εποχής του -γεγονός που βάζει σε σκέψεις τους συγχωριανούς του και τους συγγενείς του, οι οποίοι έφτασαν στο σημείο να απορούν από πού πηγάζει η σοφία και το πνεύμα που του δόθηκε (Μάρκ. 6,2/Ματθ. 13,54-56)- παρουσιάζεται ως ο σοφώτερος και ανεξάντλητος με λόγια ζωής αιωνίου μοναδικός διδάσκαλος της οικουμένης, είναι φανερή απόδειξη του Αγίου Πνεύματος που τον κατείχε και της Θεότητάς του. Διότι φάνηκε ότι όχι μόνο ήταν και είναι ο Λόγος του Θεού, αλλά και ότι ο Λόγος του Θεού ήταν, είναι και θα είναι Θεός.

Ο Χριστός κινείται, διδάσκει, θαυματουργεί, ομιλεί, σταυρώνεται και ανασταίνεται με μια αφάνταστη δύναμη και εξουσία, μια άνευ όρων ισχύ που εργάζεται και τελεσιουργείται πάντοτε μέσα στην άκρα ταπείνωση, αγαθοεργία και αγάπη, ώστε να μην μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός παρά μόνο μέσα από την πίστη στην θεότητά Του. Διότι αν δεν ήταν Θεός, τα τρια και μόνο χρόνια της επίγειας δράσης του σε άσημες περιοχές της Παλαιστίνης, δεν θα ήσαν ικανά να τον εγκαταστήσουν βασιλέα των ανθρωπίνων καρδιών, να αλλάξει η διδασκαλία του όλους τους νόμους και τους θεσμούς από την εποχή του μέχρι και σήμερα, να τον λατρεύουν εκατομμύρια άνθρωποι και να θυσιάζονται μικροί, νέοι και γέροι στο όνομά Του. Ο ίδιος αποτελεί λοιπόν το μέγα θαύμα της ιστορίας.

Τα θαύματα του Χριστού, όχι φυσικά από μόνα τους, αλλά σε συνδυασμό με τον ακαταμάχητο θεολογικό του λόγο, δηλαδή την αλήθεια της διδασκαλίας του, αποδεικνύουν και οδηγούν στην θεότητά Του. Πρόκειται για αποδείξεις, σε τελευταία ανάλυση, εσωτερικές, που υφίστανται εν τη καρδιά των μαγνητιζομένων υπ' αυτού συνομιλητών και ακροατών του και για όλες τις εποχές. Και όχι φυσικά για ορθολογιστικές, διανοητικές ή φιλοσοφικές αποδείξεις περί του μυστηρίου του προσώπου του. Διότι αν ο Πατέρας δεν στείλει την χάρη του ως βροχή στις ψυχές των ανθρώπων και αν οι ενδιαφερόμενοι αναζητητές της αλήθειας δεν ενσκήψουν στο μυστήριό Του με ταπείνωση και καθαρή καρδιά, εις μάτην κοπιάζουν οι κοσμικώς οικοδομούντες γνώσιν, οι ορθολογιστικά σκεπτόμενοι σύγχρονοι ιδίως άνθρωποι να αναλύσουν την προσωπικότητα του Κυρίου.

Η *αυθεντία του Ιησού*, πάνω στους συγχρόνους του και σε όλες τις γενεές, εκφράστηκε πράγματι: α) με την *ανυπέβλητη διδασκαλία του*, με την οποία εξέπληττε τους πάντες, διότι edίδασκε «ως εξουσίαν έχων» (Μάρκ. 1,22) και β) με την *θαυματουργική του δράση* που εθάμβωνε τα πλήθη ώστε να θαυμάζουν όλοι και να μένουν εκστατικοί από την δύναμή του (Ματθ. 9,8 & Μάρκ. 1,27), διότι το αισθητήριο του λαού δεν ελάθευε όταν ένοιωθε πως πρόκειται για υπερφυσική ενέργεια Θεού και προέρχεται από τον Χριστόν ως από πηγή. Αν προσθέσουμε μάλιστα ότι διενεργούντο μέσα από μια τελείως αγία ζωή γεμάτη απλότητα, φιλανθρωπία, ταπείνωση και έλλειψη επίδειξης και ότι με τη θαυματουργική του δύναμη «δαιμόνια εκβάλλονταν, ασθενείς θεραπεύονταν, λεπροί καθαρίζονταν, νεκροί εγείρονταν» (Ματθ. 10,8) ή ότι κατευνάστηκε τρικυμία, τεράστιο πλήθος ψαριών συνελήφθη στα δίχτυα απελπισμένων ψαράδων, το νερό στην Κανά ξαφνικά μετατράπηκε σε εξαιρετο κρασί, με λίγα ψάρια τράφηκαν χιλιάδες άνθρωποι, το αυτί του Μάλχου κολλήθηκε και μια συκιά ξεράθηκε μέσα σε μια στιγμή, με μία του προσταγή, είναι φανερό ότι επρόκειτο για Θεόν ενσαρκωμένον, που ήρθε να

επισκεφθεί και σώσει τα παιδιά Του (βλ. και Ιακώβου Πηλιλή, επισκόπου Κατάνης, «Ο Ιησούς Χριστός», Αθ. 1998).

Εκτός από ιστορικές και θεολογικές γνώσεις, τι άλλο βαθύτερο μπορεί να μας μεταδώσει η μελέτη της Αγίας Γραφής;

Η βαθύτερη προσέγγιση των προφητειών και η εσωτερική κατανόηση του μηνύματος της Αγίας Γραφής, που θέλει να μεταδώσει σε κάθε γενιά, αφορά στην τελειοποίηση και θέωση των ανθρώπων και δεν συλλαμβάνεται διανοητικά. Είναι καρπός λειτουργικής βίωσης του μυστηρίου της ενσάρκου Οικονομίας, η οποία εξελικτικά εκδιπλώνεται στα έκπληκτα μάτια του πιστού, όσο αυτός περπατά μέσα από το τριπλό μονοπάτι των, μοναδικής αξίας, αρετών: της ΑΛΗΘΕΙΑΣ, της ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ και της ΑΓΑΠΗΣ. Αυτές οι τρεις, άλλωστε, είναι οι πιο μεγάλες δυνάμεις του κόσμου και αποτελούν πανίσχυρη ασπίδα προστασίας των, υιοθετημένων με το αίμα του άμωμου αρνίου Ιησού, παιδιών του ουράνιου πατέρα.

Έχουμε την **αλήθεια**, όταν όντες βαπτισμένοι, πιστεύουμε και αναπνέουμε μέσα στην χάρη του Τριαδικού Θεού, όπως παραδίδεται και βιώνεται δια της Εκκλησίας, και όταν ζούμε την πίστη μας έμπρακτα, όταν κάνουμε το θέλημα του Θεού. Άλλωστε, ο Χριστός προειδοποιεί: «Δεν θα σωθεί όποιος μου φωνάζει «Κύριε, Κύριε», αλλά όποιος κάνει το θέλημα του επουράνιου Πατέρα μου»

Έχουμε τη **μετάνοια**, όταν συγχωρούμε τους άλλους και όταν εμείς οι ίδιοι, δια του ιερέως, ζητούμε συγγνώμη από το Θεό για τα παραπτώματά μας.

Έχουμε την **αγάπη**, όταν βρισκόμαστε κοντά σε κάθε πονεμένο και αναγκεμένο άνθρωπο, θεωρώντας τον ως αδελφό.

Ο Μεσσίας Χριστός ήρθε στη ματωμένη γη από αγάπη για τον άνθρωπο. Δεν ήταν υποχρεωμένος να γίνει άνθρωπος, αλλά το έκανε εκούσια, ταπεινώθηκε με τη θέλησή του και έφτασε μάλιστα μέχρι θανάτου σταυρικού, για να μας τραβήξει από τον κατήφορο και να μας ενώσει με τον εαυτόν του. Αυτήν την κορυφαία αρετή της αγάπης ας αυξήσουμε όλοι μέσα μας και ας την εξασκούμε πάντοτε. Γιατί, αν κάποιος νομίζει ότι σε όλα είναι τέλειος και στην αγάπη υστερεί, σε τίποτε δυστυχώς δεν είναι τέλειος.

Εξάλλου, ο σκοπός της χριστιανικής ζωής είναι **να γεννηθεί στην καρδιά μας ο Μεσσίας Χριστός**, να γίνει η καρδιά μας τόσο πλατιά, που να χωρά τον κόσμο όλο με τα βάσανά του, τις λύπες του, αλλά και τις χαρές του. Και θα πρέπει οι χριστιανοί να έχουμε κάθε μέρα Χριστούγεννα, για να επικρατήσει η ειρήνη του Θεού σ' όλη τη γη, που τόσο πολύ την έχει ανάγκη η ταραγμένη από πολέμους, εσωτερικούς και εξωτερικούς, εποχή μας.

Ας έρθουμε τώρα στην ανάσταση του Χριστού. Εδώ υπάρχει τρόπος να αποδειχθεί το γεγονός και να γίνει πιστευτό ακόμη και λογικά;

Πρέπει βέβαια να πούμε ότι το μυστήριο του Ιησού Χριστού πλησιάζεται μέσω της

πίστεως, της προσευχής και της ταπείνωσης. Ποτέ μόνο μέσω της λογικής. Η λογική μπορεί να βοηθήσει ενισχύοντας την πίστη μας, αλληλοσυμπληρώνοντας την αγάπη μας στον αυτόν. Από μόνη της όμως δεν μπορεί να σταθεί. Γιατί ο Χριστός είναι ζωντανό πρόσωπο, το όντως πρόσωπο, που καλεί σε συνάντηση και αλληλογνωριμία, και όχι ένα πτώμα που καλούμαστε να του κάνουμε στο χειρουργείο ιατροδικαστική εξέταση.

Θεολογικά δηλαδή αν το δει κάποιος θα διαπιστώσει ότι ο Χριστός μπορούσε να αναστηθεί και σε τρία λεπτά ή σε τρεις ώρες π.χ. αφότου πέθανε. Δεν ήταν υποχρεωμένος να μείνει τρεις ημέρες στον τάφο. Όμως όλα έχουν την θεολογική λογική τους. Θέλω να πω ότι οι τρεις ημέρες ήταν ένα ωραιότατο οριακό διάστημα χρόνου, ώστε ούτε να κατηγορηθεί ο Χριστός πως δεν πέθανε πραγματικά, ούτε να αργήσει να αναστηθεί και να ξεχαστούν οι υποσχέσεις του ή να στενοχωρήσει τους αποστόλους και μαθητές του. Πέρα απ' όλα αυτά έπρεπε να επαληθευτούν και οι προφητείες που αφορούσαν την ανάστασή του (*Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές», εκδ. Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995*)

Πάντως μιλώντας για την ανάσταση, έχουμε να πούμε ότι αν ο Χριστός δεν είχε αναστηθεί, τότε δύο πράγματα θα μπορούσαν να είχαν συμβεί, σύμφωνα με τον Pascal: Ή οι μαθητές του να μας εξαπάτησαν ή να εξαπατήθηκαν οι ίδιοι. Αν ούτε μας εξαπάτησαν, ούτε εξαπατήθηκαν, τότε ο Χριστός πράγματι αναστήθηκε από τους νεκρούς.

Ερχόμαστε να δούμε μήπως μας εξαπάτησαν οι μαθητές.

Γιατί απατούν οι άνθρωποι; Φυσικά για κέρδη, οφέλη, δόξα, πλουτισμό, άνετη ζωή κ.α. Τι απέκτησαν οι απόστολοι στη ζωή τους;

Τα αντίθετα από αυτά. Δηλαδή: Φτώχεια, πείνα, φυλακίσεις, στερήσεις, βασανισμούς, διωγμούς, θάνατο. Και οι 10 πέθαναν μαρτυρικά με διάφορους τρόπους: με σταυρικό θάνατο, με μαχαίρι, στη φωτιά, από τόξο ή από βασανιστήρια. «Δέχομαι, λέει λοιπόν ο Pascal, και πιστεύω άνετα τα γεγονότα εκείνα για τα οποία εκείνοι που τα είδαν δέχθηκαν να πεθάνουν με μαρτυρικό θάνατο».

Μήπως όμως εξαπατήθηκαν οι απόστολοι; Μήπως έκαναν λάθος; Γεννιέται το ερώτημα: Από ποιόν και από τι;

Οι αρνητές της ανάστασης μας λένε:

- Μπορεί από νεκροφάνεια που είχε πάθει ο Χριστός πάνω στον σταυρό.
- Μπορεί από παραισθήσεις των μαθητών του να νόμιζαν τάχα πως αναστήθηκε.
- Μπορεί να έκλεψαν το πτώμα του και να μην το πήρε κανείς είδηση.

Περιληπτικά, απαντάμε στην υπόθεση της νεκροφάνειας τι αναφέρει η Γραφή: ότι ο Ρωμαίος στρατιώτης «με λόγχη τρύπησε την πλευρά του Ιησού και αμέσως βγήκε αίμα και νερό» (Ιω. 19,35). Σήμερα είναι ιατρικά βέβαιο ότι το αίμα και το νερό είναι ένα υγρό που δημιουργείται στο χώρο του άνω διαφράγματος, λίγη ώρα μετά τον βιολογικό θάνατο του ανθρώπου. Και αυτό πιστοποιεί, σύγχρονα πλέον, ότι ο «Κύριος της δόξης» καταδέχθηκε πράγματι τον θάνατο για την ημών σωτηρία.

Για το αν φαντάστηκαν τώρα οι μαθητές του τον Ιησού αναστημένο:

- Εδώ έχουμε να πούμε ότι ο αναστημένος θεάνθρωπος φανερωνόταν για 40 ημέρες, πρωί, μεσημέρι, απόγευμα και βράδυ και σε διαφορετικές τοποθεσίες στους μαθητές του, που ας σημειωθεί ότι δεν ήταν τρελλοί για να έχουν τόσο σοβαρές παρακρούσεις και εγκεφαλικές ψευδαισθήσεις. Το ότι δεν ήταν τρελλοί το απέδειξε και η μετέπειτα αξιοκρατική ζωή και διδασκαλία τους και η ατρόμητη συμπεριφορά τους μπροστά στις κοσμικές εξουσίες και τα βάσανα.

- Άλλωστε μετά τις 40 ημέρες που αναλήφθηκε ο Χριστός γιατί σταμάτησαν ξαφνικά οι παραισθήσεις; Θα έπρεπε με αυτή την λογική να συνεχιστούν. Το σπουδαιότερο είναι ότι, σύμφωνα με την νεώτερη ψυχολογία, παραισθήσεις μπορεί να παρουσιαστούν σε κάποιον μόνο όταν περιμένει εναγώνια να πραγματοποιηθεί ένα γεγονός και όχι όταν δεν πιστεύει σ' αυτό. Όμως από τους αποστόλους του Χριστού κανένας δεν πίστευε συνειδητά στην ανάστασή του.

- Όταν επίσης ο Παύλος μιλάει για εμφανίσεις του αναστημένου σε 500 αδελφούς και τελευταία στον ίδιο, γνωρίζουμε ότι λέει την αλήθεια. Γιατί ενώ εδίωκε σκληρά κάποτε τους χριστιανούς, είδε ξαφνικά μια μέρα μεσημέρι το άκτιστο φως του Χριστού και γεύθηκε την ουράνια αλήθεια.

- Σε δύο περιπτώσεις αναφέρεται στα ευαγγέλια ότι ο Χριστός καθησυχάζει τους αποστόλους του για το ότι δεν είναι φάντασμα, αλλά ολοζώντανος, με σάρκα και οστά και γι' αυτό δεν πρέπει να φοβούνται. Ο ίδιος μετά την ανάστασή του, για να τους διαβεβαιώσει ότι δεν είναι άσαρκο πνεύμα, αλλά αναστημένος εκ του μνήματος, τους λέγει: «Δείτε τα χέρια και τα πόδια μου και καταλάβεται ότι εγώ είμαι· Ψηλαφήστε με και δείτε ότι ένα φάντασμα δεν έχει σάρκα και οστά, όπως έχω εγώ. Και μόλις τους είπε αυτά τα λόγια, τους έδειξε τα χέρια του και τα πόδια του» (Λουκ. 24,39-40). Στην Καινή Διαθήκη αναφέρεται ότι ο αναστημένος Ιησούς έτρωγε, συνομιλούσε και τον άγγιζαν οι μαθητές του (όπως ο δύσπιστος Θωμάς, την δεύτερη Κυριακή μετά την ανάστασή του), τους παράγγελλε τοποθεσίες προς συνάντηση και τους συμβούλευε για την αποστολή τους στον κόσμο ή την Βασιλεία των Ουρανών. Επομένως η φαντασία δεν έχει καμμία θέση στην Αγία Γραφή και την παράδοση της Εκκλησίας, αλλά πρόκειται για τον ισχυρότερο ιστορικό και θεολογικό ρεαλισμό.

Και η υπόθεση ότι μπορεί να κλάπηκε το σώμα του;

Είναι τελείως αστήρικτη, διότι:

- Τον τάφο φύλαγαν 16 Ρωμαίοι στρατιώτες που ήξεραν καλά την δουλειά τους.
- Οι μαθητές κλείστηκαν από μεγάλο φόβο στα σπίτια τους και βέβαια αν περίμεναν να αναστηθεί δεν θα είχαν κανένα λόγο να διακινδυνέψουν να πάρουν το άγιο του σώμα, ενώ αν δεν περίμεναν να αναστηθεί θα έπρεπε να θεωρούν τον Χριστό ψεύτη και λαοπλάνο, αφού τους εξαπάτησε. Όχι να πάρουν και το σώμα του!
- Οι Ιουδαίοι, τέλος, δεν είχαν κανένα συμφέρον να μετακινήσουν ή κλέψουν το σώμα, εφόσον αυτό ήθελαν να αποφύγουν. Τη φήμη δηλαδή ότι θα ανασταίνονταν από τους νεκρούς.
- Επομένως, αφού ούτε μας εξαπάτησαν οι μαθητές του, ούτε εξαπατήθηκαν, η ανάσταση είναι το απολύτως πραγματικό γεγονός στην ιστορία (*Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Ελληνοκεντρικός Πολυθεϊσμός ή Ελληνοχριστιανισμός;»*, *Ερμούπολη Σύρου, Δεκέμβριος 2003*, & *Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, «Τι είναι ο Χριστός»*, στ' έκδοση, εκδ. *Ι.Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 1995*).

Όταν μιλάμε για την ανάσταση, με Ορθόδοξη έννοια, τι εννοούμε;

Εννοούμε την κάθοδο του Χριστού στον άδη.

Τι είναι ο άδης, μπορείτε να μας πείτε;

Η λέξη άδης για τους αρχαίους Έλληνες, αλλά και τους Εβραίους, είναι ένας τόπος σκοτεινός, μαύρος και απομονωμένος, σαν φυλακή, όπου κατέβαιναν οι ψυχές μετά τον θάνατο των ανθρώπων. Στους Εβραίους ονομαζόταν 'Σεώλ', ενώ στους αρχαίους Έλληνες 'Αΐδης' και εθεωρείτο Θεός του Κάτω Κόσμου.

Φυσικά εμείς σήμερα πρέπει να φανταστούμε την τοποθεσία αυτή συμβολικά, αφού τότε πίστευαν ότι όλη η πραγματικότητα του κόσμου έχει τρία πατώματα, θα λέγαμε: Τα επουράνια, τα επίγεια και τα καταχθόνια. Άλλωστε και οι ψυχές δεν είναι υλικές για να έχουν ανάγκη από κάποια τοποθεσία για να σταθούν (*Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές»*, εκδ. *Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995*).

Γιατί χρειάστηκε να κατέβει ο Χριστός στον άδη;

Μιλώντας, όπως είπαμε, σήμερα για τον άδη πρέπει να εννοήσουμε την δύναμη του θανάτου και του διαβόλου πάνω στον άνθρωπο. Με τον θάνατό του λοιπόν ο Χριστός συνέτριψε τις πύλες του άδου. Ο σατανάς έχασε πια την δύναμή του και ο θάνατος δεν έχει πλέον καμία οριστική και ουσιαστική εξουσία πάνω στον άνθρωπο.

Ο Χριστός όμως κατεβαίνοντας στα βασίλεια του άδη κήρυξε τη βασιλεία του Θεού και στα φυλακισμένα στην εξουσία του άδη πνεύματα των ανθρώπων, ώστε στο όνομα του Χριστού να κριθούν όλοι οι άνθρωποι, ζωντανοί και πεθαμένοι και σε όλη την ιστορία. Όλα δηλαδή γέμισαν έτσι με το φως και τη δόξα του Θεού και για

πάντα. **Και βέβαια δεν σώθηκαν όλοι όσοι άκουσαν το μήνυμά του και στον άδη. Παρά μόνο όσοι είχαν πνευματική σχέση και κοινωνία μαζί Του όσο ζούσαν.** Όσοι ενώ βρίσκονταν στη ζωή είχαν στην καρδιά τους εν αγίω Πνεύματι τον άσαρκο Λόγο, τον ίδιο τον Χριστό δηλαδή, πριν γίνει άνθρωπος και γεννηθεί στη γη (*Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές», εκδ. Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995*).

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σας ρωτήσω, πώς μετράμε τις τρεις ημέρες του θανάτου του Χριστού, αφού πέθανε Παρασκευή μεσημέρι.

Να το εξηγήσουμε και αυτό. Ο σωτήρας πέθανε Παρασκευή στις 3:00 το απόγευμα. Οι Ιουδαίοι θεωρούσαν λειτουργικά, όπως και εμείς στην Εκκλησία, κάθε εσπέρας ως την αρχή της επομένης ημέρας. Έτσι από τις 3:00 την Παρασκευή μέχρι τις 6:00 το απόγευμα της ίδιας μέρας θεωρείται μια ημέρα, αφού είναι τμήμα και τέλος της Μ. Πέμπτης. Η δεύτερη ημέρα είναι από τις 6:00 το απόγευμα της Μ. Παρασκευής μέχρι τις 6:00 το απόγευμα του Μεγάλου Σαββάτου. Και η τρίτη ημέρα θεωρείται από τις 6:00 το απόγευμα του Μεγάλου Σαββάτου έως τις πρωϊνές ώρες της Κυριακής, που έγινε και η ανάσταση. Εδώ να πούμε ότι οι ευαγγελιστές μας λένε την αλήθεια και για έναν ακόμη λόγο: Δεν γνωρίζουν ποια ώρα ακριβώς έγινε η ανάσταση και γι' αυτό δεν μας το λένε. Η μαρτυρία τους είναι λοιπόν αληθινή (*Νικολάου Γ. Νευράκη: «Ο Χριστός και ο καινούριος κόσμος του Θεού», Αθήνα 1989*).

Γιατί όμως η ανάσταση έπρεπε να γίνει Κυριακή; Τι συμβολίζει αυτή η μέρα;

Η Κυριακή θεωρείται από τους Πατέρες της Εκκλησίας, αλλά και τον μεγάλο φίλο του Θεού, τον Μωϋσή, ως τύπος της όγδοης ημέρας του Παραδείσου, ως αγία, βασιλική και κυρία. Ημέρα Κυριακή δημιουργήθηκε για πρώτη φορά το φως κατά τη δημιουργία του κόσμου και Κυριακή θα γίνει και η Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Αλλά και όλα τα μεγάλα γεγονότα της ζωής του Χριστού έγιναν κατά την Κυριακή ημέρα. Εννοώ τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, την γέννηση του Χριστού και την ανάστασή του. Γι' αυτό είναι ξεχωριστή ημέρα, αφού συμβολίζει και προσανατολίζει προς τα έσχατα, προς την Μεταμόρφωση των πάντων στη Βασιλεία του Θεού (*Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές», εκδ. Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995*).

Και γιατί δεν εμφανίστηκε ο αναστημένος Χριστός σε όλους τους εχθρούς του ή τους σταυρωτές του, μετά την ανάστασή του, παρά εμφανίστηκε μόνο στους μαθητές του;

Γιατί η ανάσταση είναι ένα κατεξοχήν πνευματικό γεγονός μεταμόρφωσης της φύσης και του προσώπου, που δεν γίνεται κατανοητό και πιστευτό παρά μόνο από όσους έχουν πνευματικούς οφθαλμούς κατάλληλους, ίδια μάτια με εκείνα του Χριστού. Οι απόστολοι είχαν, αν θυμάστε, ετοιμαστεί τρία χρόνια κοντά του με

προσευχή, νηστεία και διδασκαλία, ώστε με τις εμφανίσεις του αναστάντος στη συνέχεια και με την Πεντηκοστή έφτασαν στην θέωση.

Ακόμη υπήρχε ο κίνδυνος σε όσους έβλεπαν το φως της θεότητας να πέθαιναν, διότι δεν ήσαν κατάλληλα προετοιμασμένοι και καθαρμένοι.

Τέλος, δεν εξαναγκάζει ποτέ κανέναν ο Θεός να πιστέψει σ' αυτόν, ούτε έχει ανάγκη θεαματικών εμφανίσεων ή εκδικητικών πράξεων. Περιμένει τη δική μας μετάνοια και μετά ενεργεί για τη σωτηρία μας. Με αυτή την έννοια, μάρτυρες της αναστάσεως είναι όλοι οι άγιοι, εφόσον βλέπουν τον αναστημένο Χριστό εν δόξη, και για όλες τις γενεές μέχρι τη συντέλεια του κόσμου (*Ιεροθέου Βλάχου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές», εκδ. Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995*).

Όταν λέμε «ανάσταση νεκρών» και «αθανασία των ψυχών» εννοούμε το ίδιο πράγμα; Και ποια η στάση του αρχαίων ελλήνων φιλοσόφων απέναντι στο θάνατο;

Υπάρχει μεγάλη παρανόηση και στο σημείο αυτό. Διότι πολλοί χριστιανοί συγχέουν τις δύο αυτές έννοιες και νομίζουν ότι ανάσταση νεκρών ή αθανασία των ψυχών είναι το ίδιο πράγμα. Φτάνει να πούμε ότι:

α) η αθανασία των ψυχών είναι καθαρά ελληνική διδασκαλία, ενώ η ανάσταση των νεκρών χριστιανική,

β) για τους χριστιανούς, ήδη από τα χρόνια της Κ.Δ., η ψυχή δεν είναι εκ φύσεως αθάνατη, όπως πίστευαν οι Έλληνες και ιδιαίτερα οι γνωστικοί, αλλά κατέστη αθάνατη δια της αναστάσεως του Χριστού, ο οποίος Χριστός θα ανακαινίσει, αναστήσει και αφθαρτοποιήσει και τα σώματά μας δια της δυνάμεως του Αγίου Πνεύματος, που κατοικεί μέσα μας.

γ) ο Σωκράτης δεν φοβάται τον θάνατο, αλλά τον δέχεται σαν φίλο, ελευθερωτή και λυτρωτή από την φυλακή του σώματος και των εγχοσμίων, ενώ ο Χριστός τρέμει, αγωνιά και τaráζεται μέχρι θανάτου μπροστά στην οντολογική ζημιά που αυτός επιφέρει και βλέποντας το πρόσωπο του θανάτου ως το μεγαλύτερο εχθρό του ανθρώπου, προσφεύγει στον παντοδύναμο Πατέρα του. Σύμφωνα με την προς Εβραίους επιστολή, εξάλλου, «ο Ιησούς με δυνατές κραυγές και δάκρυα προσέφερε δεήσεις και ικεσίες προς Εκείνον, που μπορούσε να τον σώσει» (5,7).

δ) ο Σωκράτης με ηρεμία πίνει το κώνειο, ενώ ο Ιησούς υποφέροντας στενάζει πάνω στο σταυρό σπαρακτικά: «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με εγκατέλειψες;» (Μαρκ. 15,37).

ε) ο θάνατος αντιμετωπίζεται από τους Έλληνες φιλοσόφους, Πλάτωνα κ.α., ως κάτι το φυσιολογικό, ενώ από την Εκκλησία και την Αγία Γραφή ως κάτι το τερατώδες, αφύσικο γεγονός, που δεν ήταν στην αρχική σκέψη του Θεού, αλλά ευθύνεται γι' αυτόν ο εθελότρεπτος άνθρωπος και ο διάβολος, ο ηθικός αυτουργός.

Κατάρα θεωρείται ο θάνατος ήδη από την Γένεση, το πρώτο βιβλίο της Π.Δ., διότι κατέστρεψε την θεωτική πορεία ανθρώπου και κτίσεως.

στ) το Άγιο Πνεύμα είναι Εκείνος που χορηγεί την αιώνια ζωή στα σώματα των φίλων του αναστημένου Χριστού, τα οποία σώματα δεν θεωρούνται κατώτερης μοίρας και σκλαβιά των ψυχών, όπως στην ελληνική σκέψη, αλλά εξίσου αληθινή και ισότιμη δημιουργία του Θεού, αναφορικά με το πνευματικό και αόρατο της ψυχής. Το σώμα για τον απ. Παύλο άλλωστε είναι ο «ναός του αγίου Πνεύματος» (Α΄ Κορ. 6,19), ιδέα παράλογη για τους έλληνες φιλοσόφους.

ζ) για την καινοδιαθηκική ανθρωπολογία η ψυχή και το σώμα, εξαρχής και από τη φύση τους, ανήκουν στην καλή δημιουργία, διότι έτσι το θέλησε ο Θεός. Και τα δύο γίνονται κακά όταν κυριεύονται από τη δύναμη της αμαρτίας, την εξουσία της «σάρκας», που είναι, στο ευαγγέλιο του Ιωάννη κυρίως, «το σώμα της αμαρτίας». Η άμεση απελευθέρωση και του σώματος και της ψυχής από την σαρκική νοοτροπία επιτυγχάνεται μόνο με την ενέργεια του Παρακλήτου, ο οποίος «καινά ποιει παντα». Επομένως ο χριστιανός δεν θεωρεί σκοπό της ζωής του την απελευθέρωση από το σώμα, όπως συναντάμε στην αρχική ελληνική σκέψη και στους οπαδούς του Ολυμπιακού Πανθέου, αλλά την απελευθέρωση του σώματος από τη φθορά της αμαρτίας και του θανάτου.

Πιστεύουμε δηλαδή ότι στην Βασιλεία των Ουρανών το σώμα δεν θα ζει από την σαρκική του συνείδηση, τη βιολογία του δηλαδή και τη χημεία του, αλλά από την δύναμη του Αγίου Πνεύματος «εν ημιν». Όταν μιλάμε επομένως για την Δευτέρα Παρουσία δεν εννοούμε την καταστροφή της φύσης, αλλά την απελευθέρωση της ύλης και σύνολης της δημιουργίας από την «σάρκα», τη φθορά και τον θάνατο (*Oscar Cullmann: «Αθανασία της ψυχής ή ανάσταση εκ νεκρών;», εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1994*).

Όπως πιστεύουμε σαν χριστιανοί που είμαστε, ο Ιησούς Χριστός ίδρυσε την Εκκλησία του μέσω της οποίας σωζόμαστε. Ορισμένοι προτεσταντικοί κύκλοι ισχυρίζονται πως η Εκκλησία είναι αόρατη πάνω στη γη και αποτελείται από πολλά εκλεκτά μέλη που είναι ενταγμένα σε διαφορετικές ομολογίες. Μπορείτε να αναφερθείτε πάνω στην ορθόδοξη έννοια περί Εκκλησίας;

Πράγματι, οι προτεστάντες διατύπωσαν την παράδοξη ιδέα περί αοράτου Εκκλησίας, που δήθεν αποτελείται από άγνωστα εξωτερικά μέλη, που ανήκουν σε όλες τις ορατές Εκκλησίες. Η Εκκλησία του Χριστού όμως πάνω στη γη δεν είναι αόρατη, όπως δέχονται. Αποτελείται και από αγαθούς και από φαύλους και το γενικό ξεκαθάρισμα θα γίνει κατά τη μέλλουσα κρίση. Η παραβολή της Σαγήνης μιλάει για συνύπαρξη καλών και κακών και για την τελική κάθαρση (Ματθ. 13,47). Το ίδιο και η παραβολή των Ζιζανιών (Ματθ. 13,24-43), των Δέκα Παρθένων (Ματθ. 25,1-14), του γάμου του γιού του Βασιλέως (Ματθ. 22,7-14) κ.λπ. Ενώ για την στρατευόμενη επί γης Εκκλησία ο ίδιος ο Θεάνθρωπος παραγγέλλει για τον αμαρτάνοντα ότι «**εάν και της Εκκλησίας παρακούση, ας είναι σε σένα όπως ο εθνικός και ο τελώνης**» (Ματθ. 18,17). Δεν πρόκειται επομένως για

συγκεχυμένη, αλλά για συγκεκριμένη και επίγεια Εκκλησία. Και άλλού ο Παύλος λέγει «**εάν κάποιος δεν μπορεί να διοικήσει το δικό του σπίτι πώς θα επιμεληθεί την Εκκλησία του Θεού;**». Ο Κύριος λέγει: «**Στην οικία του πατρός μου πολλές μονές υπάρχουν**» (Ιω. 14,2), και «πορεύομαι να σας ετοιμάσω τόπο». Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει θριαμβεύουσα Εκκλησία στον ουρανό και αγωνιζόμενη στη γη. **Οι προσευχές των αγίων στην Αποκάλυψη** (5,8-9/ 8,3) που αναπέμπονται προς το Άμωμον Αρνίον δείχνουν επίσης την Εκκλησία των αγίων στους ουραμούς.

Η Εκκλησία αποτελείται από εκείνους που είναι συναθροισμένοι στο Όνομα του Ιησού Χριστού, σύμφωνα με τα λόγια του Ιδίου: "**Όπου είναι δύο ή τρεις (εννοείται και περισσότεροι) συγκεντρωμένοι στο όνομά μου, εκεί είμαι ανάμεσά τους**" (Ματθ. 18,20). Στο Όνομα του Κυρίου Ιησού είναι συγκεντρωμένοι όσοι, βαπτισμένοι στο όνομα της Αγίας Τριάδος, πιστεύουν σ' αυτό που πράγματι είναι ο Ιησούς Χριστός και όχι σε αιρετικές απόψεις περί Αυτού. Αυτό που είναι ο Ιησούς Χριστός καταθέτουμε ευθύς αμέσως: Είναι ο προαιώνιος και μονογενής Υιός και Λόγος του Θεού, το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, τέλειος Θεός, που "ενηνθρώπησεν", έλαβε ψυχή και σώμα, έγινε τέλειος άνθρωπος άνευ αμαρτίας, "ινα ημεις θεοποιηθωμεν" κατά το Μέγα Αθανάσιο και τη συνείδηση της Εκκλησίας.

Επειδή μάλιστα ο Ιησούς Χριστός είναι ο μόνος δρόμος για το Θεό και "**εγώ ειμι η οδος και η αληθεια και η ζωη**", άνευ του οποίου δεν μπορεί κανείς να γνωρίσει το Θεό και να ονομάζεται χριστιανός, πρόσωπα που φέρουν διαφορετική πίστη απ' αυτήν, δεν μπορεί να είναι του Ιησού Χριστού, εφόσον αρνούνται αυτόν τον ίδιον. Δεν ανήκουν στην Ορθόδοξη Εκκλησία Του, παρά σε εξωχριστιανική αίρεση ή θρησκεία ή σωματείο παραθρησκευτικό.

Στις Πράξεις των Αποστόλων διαβάζουμε: «*Προσέχετε, λοιπόν, τον εαυτό σας και όλο το ποίμνιο, στο οποίο το Πνεύμα το Άγιο σας έθεσε επισκόπους για να ποιμαίνετε την εκκλησία του Κυρίου και Θεού, την οποία έκανε δική του με το αίμα του*» (20,28). Ακόμη, «*οι εκκλησίες σ' όλη την Ιουδαία, τη Γαλιλαία και τη Σαμάρεια είχαν ειρήνη, στερεώνονταν και πορεύονταν με αφοσίωση στον Κύριο, και με την ενίσχυση του Αγίου Πνεύματος πλήθαιναν*» (Πράξ. 9,31), και «*εγώ είμαι ο τελευταίος ανάμεσα σε όλους τους αποστόλους· εγώ δεν είμαι άξιος ούτε να ονομάζομαι απόστολος, γιατί καταδίωξα την Εκκλησία του Θεού*» (Α' Κορινθ.15,9).

Από τα εδάφια αυτά εξάγεται το αναμφισβήτητο συμπέρασμα ότι η Εκκλησία υπήρχε από τα χρόνια εκείνα (επί γης ιδρύθηκε επίσημα με το μέγα γεγονός της Πεντηκοστής), υπάρχει και θα υπάρχει αιώνια, ενώ όλες οι αιρετικές παραφυάδες είναι κατασκευάσματα των νεώτερων χρόνων, που προσπαθούν να αντικαταστήσουν και υποβαθμίσουν την σωτήρια αλήθεια της Ορθόδοξης Εκκλησίας (*Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Σύγχρονες αιρέσεις και παραθρησκευτικές λατρείες στην Ελλάδα»*, Ερμούπολη Σύρου, Ιούλιος 2002).

Να σας ρωτήσω ακόμη αν οι σημερινοί Έλληνες βιώνουμε το Πάσχα, κατά τη γνώμη σας, παραδοσιακά ή έχουμε ξεφύγει από το πνεύμα του.

Στη μεγάλη του πλειοψηφία ο Ελληνικός λαός βιώνει με σεβασμό και αγάπη προς το πρόσωπο του θεανθρώπου τα άγια του Πάθη και την ένδοξη του Ανάσταση. Οι Έλληνες είναι γενικά θρήσκοι εξ αρχαιοτάτων χρόνων και από την ενσάρκωση του Χριστού και μετά αγκάλιασαν, όχι χωρίς αντιθέσεις στην αρχή, τη νέα ριζοσπαστική αλήθεια του χριστιανισμού, την ολοκληρωμένη αποκάλυψη του Θεού στο πρόσωπο του Χριστού.

Το Πάσχα για τους Έλληνες είναι η σπουδαιότερη και πιο βαθυστόχαστη περίοδος του εκκλησιαστικού χρόνου. Ακόμη κι εκείνοι που δεν έχουν «πολλά-πολλά», όπως λέμε, με την Εκκλησία και τις κυριακάτικες λειτουργίες, σπεύδουν αυτές τις ημέρες για να ανάψουν ένα κερί και να προσευχηθούν στο Θεό. Βέβαια ο σύγχρονος καταναλωτικός και αγχώδης τρόπος ζωής έχει αποξενώσει αρκετούς νεοέλληνες από την παράδοσή τους, όπως αυτή εκφραζόταν πριν από λίγα χρόνια. Όταν υπήρχε δηλαδή αγωγή από την οικογένεια στα θέματα της πίστεως, συχνή θεία λειτουργία και επαφή με τις επετείους και τα προσκυνήματα ή τις γιορτές, εθνικές και θρησκευτικές.

Στο πετσί μας και στα γονιδιά μας όμως υπάρχει κληρονομημένη η χριστιανική μας συνέχεια και η ελπίδα στις ψυχές των Ελλήνων είναι πάντοτε ζωντανή για την επέμβαση του Θεού στην ιστορία και στην καθημερινή μας κοινωνική ζωή.

Άλλωστε μιλάμε για ελληνοχριστιανικό πολιτισμό που απλώθηκε στα πέρατα του κόσμου ως στάση ζωής και πίστης στη δύναμη του Θεού και στην αλλαγή της ιστορίας.

Και για να κλείσουμε αυτή τη θαυμάσια ενότητά μας, πώς πρέπει να συμμετέχουμε εμείς ως χριστιανοί στα πάθη και την ανάσταση του Χριστού;

Το μυστήριο του Σταυρού και της αναστάσεως του Θεανθρώπου είναι μυστήριο σωτηρίας, όχι μόνο για το παρελθόν αλλά και για το σήμερα και μέχρι τον ερχομό της Βασιλείας του Θεού. Δεν πρέπει λοιπόν να το προσεγγίζουμε μόνο συναισθηματικά και ιστορικά, αλλά ασκητικά και μυστηριακά. Θα πρέπει να συμμετέχουμε, ζώντας εν μετανοία, στις εντολές του Χριστού και κοινωνώντας μετά από εξομολόγηση το θεωμένο και ζωηφόρο σώμα και αίμα του Χριστού στην θεία Ευχαριστία.

Ο σταυρός είναι ο άξονας ζωής για όλες τις δραστηριότητές μας και όλες τις σκέψεις μας. Οφείλουμε να ζούμε θυσιαστικά προς τους άλλους, αρνούμενοι τον εγωισμό μας, όπως ο Κύριος που είναι το σφαγμένο για χάρη μας αρνίο. Μόνο τότε θα αναστηθεί ο Χριστός στην καρδιά μας και θα γνωρίσουμε την δόξα του. Επομένως πρέπει να πεθαίνουμε και εμείς κάθε μέρα, όπως ο Χριστός, για να αναστηθούμε και μαζί του. Δηλαδή πρέπει να θάψουμε τη μιζέρια μας, την κακόγλωσση συμπεριφορά μας, τις ζήλειες μας, τις αρνητικές φαντασιώσεις μας, την αδικία μας, το μίσος και γενικά τα πάθη μας.

Όλα αυτά να τα μεταμορφώσουμε σε ανιδιοτελή προσφορά προς τον συνάνθρωπό

μας, ενώ παράλληλα, εσωτερικά, θα επικοινωνούμε δια της προσευχής προς τον μόνο μεσίτη μεταξύ Θεού και ανθρώπων, τον Κύριο Ιησού, που καταδέχθηκε τα πάθη δια την ημών σωτηρία, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να το κάνει. Το έκανε από την άπειρη αγάπη του προς εμάς. Έτσι και εμείς να πράττουμε για να βαδίζουμε προς τον αγιασμό μας και τη θέωσή μας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο **Ψαλμωδός** προσεύχεται στο Γιαχβέ και λέγει τα εξής:

«Κατ' αρχάς συ Κύριε την γην εθεμελίωσας και έργα των χειρών σου είναι οι ουρανοί...και θέλουσι αλλαχθή · συ όμως είσαι ο αυτός, και τα έτη σου δεν θέλουσι εκλείψει» (Ψλμ. 102,25-27). Για τον Χριστό ο Παύλος επαναλαμβάνει ακριβώς τα ίδια λόγια, δείχνοντας ότι ο ψαλμωδός τα έλεγε στον Χριστό: «Εσύ Κύριε αρχικά στερήσες τη γη κι έργο δικό σου είναι οι ουρανοί. Αυτοί θα εξαφανιστούν, ενώ εσύ αιώνια παραμένεις» (Εβρ. 1,10).

Ο **ευαγγελιστής Ιωάννης**, ο πλέον βαθύς και πνευματικός μαθητής του Ιησού Χριστού, αποκαλύπτει γι' αυτόν:

«Αυτά είπε ο Ιησούς και έφυγε και κρύφτηκε μακριά τους. Και μολονότι είχε κάνει τόσα θαύματα μπροστά τους, εκείνοι δεν πίστευαν σ' αυτόν, έτσι ώστε να επαληθευτούν τα λόγια που είχε πει ο προφήτης Ησαΐας: *“Ο Θεός τύφλωσε τα μάτια τους και σκότισε το νου τους, έτσι που να μη δούνε με τα μάτια τους, και με το νου τους να μην καταλάβουν, κι επιστρέψουν σ' εμένα (τον Θεό) και τους γιατρέψω”*. Αυτά τα είχε πει ο Ησαΐας για τον Ιησού · κι είχε μιλήσει έτσι γι' αυτόν, όταν είδε τη δόξα του. Πολλοί ωστόσο κι από τους άρχοντες πίστεψαν σ' αυτόν, αλλά δεν ομολογούσαν την πίστη τους εξαιτίας των Φαρισαίων, για να μην τους διώξουν από τη συναγωγή» (Ιω. 12,36-42).

Και τέλος, **ο απ. Παύλος**, που υπήρξε στην αρχή σκληρός πολέμιος των χριστιανών και μετά από αποκάλυψη του Χριστού έγινε κορυφαίος απόστολός Του, γράφοντας στους Κορινθίους, τους υπενθυμίζει τη διαγωγή του Ισραήλ στην έρημο:

«Μηδέ ας πειράζωμεν τον Χριστόν, καθώς και τινές αυτών επείρασαν (στην έρημο)» (Α' Κορ. 10,9). Όταν όμως διαβάζουμε σχετικές περικοπές στην Π.Δ. εκεί βλέπουμε ότι ο Ισραήλ επείρασε τον Κύριο - Γιαχβέ: *«Και είπε προς αυτούς ο Μωϋσής · διατί πειράζετε τον Κύριον;»* (Εξ. 17,2-7). Εμφανέστατα λοιπόν ο Παύλος ταυτίζει ως προς την ουσία τον Χριστό με τον Θεόν.

Αγαπητέ/ή αναγνώστη/στρια,

Οι τρεις αυτές κύριες φωνές, εκπρόσωποι του παλαιοδιαθητικού και χριστιανικού κόσμου, αναγνωρίζουν τον Ιησού Χριστό ως Θεό. Αυτή είναι και η διαχρονική αλήθεια της Εκκλησίας, που οδηγεί στην αιώνια ζωή. Όταν γίνει εκτός από ορθοδοξία και ορθοπραξία και αγιοπνευματική ζωή. Αυτός είναι και ο μόνος σίγουρος και τέλειος δρόμος για την οντολογική

ολοκλήρωση του προσώπου. Προς τα εκεί ας κατατείνουμε ψυχοσωματικά, μυστηριακά και ασκητικά όλοι: προς τον Πατέρα, δια του Υιού, εν Αγίω Πνεύματι. Όστε να απολαύσουμε την υγιή ελευθερία των τέκνων του Θεού, αρνούμενοι την υποδούλωσή μας στα σύγχρονα είδωλα και τις φανταστικές δοξασίες αθέων, αποκρυφιστών, παραθρησκευτικών ομάδων, αιρετικών και πολυθεϊστών.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. π. Αλεβιζόπουλου Αντωνίου: «Η Ορθοδοξία μας», Αθήνα 1994
2. Βλάχου Ιεροθέου: Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Μεταξύ δύο αιώνων», εκδ. Ι.Μ. Γενεθλίων Θεοτόκου, Αθ. 2000
3. Βλάχου Ιεροθέου: Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου: «Οι Δεσποτικές εορτές», εκδ. Ι. Μονής Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Α' έκδοση, 1995
4. Ευθυμίου, επισκόπου Αχελώου: «Αθώος», εκδ. Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος, β' έκδοση, Αθήνα 1996
5. Θεοδοσίου Στράτου - Δανέζη Μάνου: «Στα ίχνη του Ι.Χ.Θ.Υ.Σ.», εκδ. Δίαυλος, Αθήνα 2000
6. Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Ελληνοκεντρικός Πολυθεϊσμός ή Ελληνοχριστιανισμός;», Ερμούπολη Σύρου, Δεκέμβριος 2003
7. Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου: «Σύγχρονες αιρέσεις και παραθρησκευτικές λατρείες στην Ελλάδα», Ερμούπολη Σύρου, Ιούλιος 2002
8. Cullmann Oscar: «Αθανασία της ψυχής ή ανάσταση εκ νεκρών;», εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1994
9. Μελετίου, Μητροπολίτου Νικοπόλεως: «Τι είναι ο Χριστός», στ' έκδοση, εκδ. Ι.Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 1995
10. Μελινού Μανώλη: «Πίστη και Λογική Α'», γ' έκδοση, 1993
11. Νευράκη Γ. Νικολάου: «Ο Χριστός και ο καινούριος κόσμος του Θεού», Αθήνα 1989
12. «Ορθόδοξης Ομάδας Δογματικής Έρευνας», Ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο: Άρθρα: α) Είναι η Αγία Γραφή Αλάθητη;», β) «Πίστευε η Αρχαία Εκκλησία στην Αγία Τριάδα;» (Μανώλη Καλομοίρη, αναδημοσίευση από το περιοδικό «Ερευνητής»), γ) «Πότε γεννήθηκε ο Ιησούς Χριστός;», δ) «Τα Ευαγγέλια των Γνωστικών: Είναι αυθεντικά;» (του Douglas Groothuis)

13. Παπαϊωάννου Μιλτιάδη: «Η Παλαιά Διαθήκη Μυθολογία των Εβραίων ή Βίβλος της Εκκλησίας», εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθ. 2003

14. Πηλιλή Ιακώβου, επισκόπου Κατάνης: «Ο Ιησούς Χριστός», Αθ. 1998

15. Τρεμπέλα Παναγιώτη: «Απολογητικά Μελέται Δ' και Ε'», εκδ. Ο Σωτήρ

16. Χούλη Μιχαήλ: «Η Ψευδώνυμος Γνώσις», εκδ. Στερέωμα, Θεσσαλονίκη